

2000-2020

Ühing Korruptsioonivaba Eesti (KVE) on avalikes huvides tegutsev mittetulundusühing, mille eesmärk on tegeleda korruptsiooni ennetamisega, tõsta Eesti elanikkonna korruptsiooniteadlikkust ja tegutseda Eesti ühiskonna läbipaistvuse ja demokraatia edendamise nimel. Ühing on alates 2007. aastast rahvusvahelise korruptsioonivastase organisatsiooni Transparency Internationali akrediteeritud esindaja Eestis.

RAAMATUSSE PANUSTASID

Agu Laius – juhatuse liige 2020-..., asutajaliige, endine Kodanikuühiskonna Sihtkapitali juhataja

Airi Mikli – pikaajaline koostööpartner, Riigikontrolli nõunik

Aive Pevkur – juhatuse liige 2016-2018, praktilise eetika ekspert ja lektor

Anni Jatsa/Kisand - projektijuht 2013-2016 ja tegevjuht aastatel 2016-2017

Asso Prii – juhatuse liige 2008-2010 ja 2014-2017, endine tegevjuht, advokaat A/B Supremias

Carina Paju – ühingu arengukoordinaator 2018-2019, tegevjuht 2019-...

Elsa Leiten – juhatuse liige 2018-..., OÜ Lemnits projektijuht

Erkka Jaakkola – juhatuse liige 2011-2020, Nordea panga nõunik

Jaan Vare – juhatuse liige 2014-2016, kommunikatsioonibüroo Communiqué partner

Jaanus Tehver – juhatuse liige 2010-2014, vandeadvokaat A/B Tehver ja Partneris, Eesti Advokatuuri esimees 2019-...

Jüri Saar – juhatuse liige 2010-2012, kriminoloog

Mari-Liis Sööt – pikaajaline koostööpartner, Justiitsministeeriumi analüüsiosakonna juhataja

Mati Ombler – pikaajaline koostööpartner, Politsei- ja Piirivalveameti korruptsioonikuritegude büroo juht

Piret Kustasson – juhatuse liige 2018-..., Omniva siseauditi osakonna juhataja

Steven-Hristo Evestus – juhatuse liige 2019-..., Cybexer õigusosakonna juht

Tarmu Tammerk – asutajaliige, juhatuse liige 2007-2016, ERRi eetikanõunik

Liikmete ja koostööpartnerite intervjuueerija ning mälestuseraamatu autor on ühingu Korruptsioonivaba Eesti praktikant Egle Sander. Täname südamest meie loo põhjaliku ülesmärkimise eest!

© 2020 Ühing Korruptsioonivaba Eesti

EESSÕNA

Olevik ei täna minevikku.

Olevik ei täna minevikku, sest oleviku hindamisel ei mäleta me selle hetkeni jõudmise teekonda. Me ei mäleta, et kõik oli minevikus teisiti. Me ei mäleta, et minevikus olid asjad hullemini kui praegu.

Me kujundame oma tulevikku olevikus, just selles praeguses hetkes. 20 aastat tagasi arvas toonase korruptsiooni hetkeseisu üle arutav Eesti, et ta on oma mineviku vang, et ta on oma kultuuri vang. Täna me rohkem nii ei arva. Täna me teame, et me pole mitte kellegi ega mitte millegi vang, vaid oleme vabad kujundama oma tulevikku selliseks, nagu me seda soovime. Mineviku probleemidele on lahendused leitud ja nad on asendunud uutega.

Need 20 aastat KVE tööd peidavad endas mitmeid vorme, kaotuseid ja võite. Nende 20 aasta jooksul on Eesti muutunud läbipaistvamaks ja ausamaks, vähem korruptiivseks. Need 20 aasta jooksul toimunud muudatused on saanud võimalikuks tänu Eesti tulevikust hoolivate inimeste lakkamatule tööle. Poliitikute, ametnike, õiguskaitstajate, juristide, spetsialistide, õpetajate ja kodanike lakkamatule tööle.

See KVE 20-aastast elulugu tähistav raamat on loodud tänamaks kõiki neid, kes seda lakkamatut tööd on teinud. See annab vaate Eestis toimunule KVE silmade läbi. Selle eesmärk on avada KVE hingeelu ning tegevusi läbi ühiskonda läbivate teemade, võimaldada ühingu liikmetel avaldada oma vaateid ning eelkõige innustada liikmeid jätkama ja uusi liikmeid liituma.

KVE tegevus ei lõpe 20 tegevusaastaga - meie ees seisavad ja ootavad uued väljakutsed. Kustutame demokraatiat ohustavat tuld seal, kus see parasjagu põleb. Kaitseme seda, mis pole veel põlema läinud.

Korruptsiooni juur on ahnus. Ahnus pole kultuur, vaid rumal ja oskamatu tegu. Sellest saab vabaneda, tuleb ainult käia õiges suunas. Seda suunda näitab KVE ka järgmised 20 aastat, koos Eestiga, ausama ja läbipaistvama tuleviku nimel.

Erkka Jaakkola

KVE juhatuse liige 2011-2020

SISUKORD

RAAMATUSSE PANUSTASID	4
EESSÕNA	5
SISUKORD	6
1. KORRUPTSIOONIVABA EESTI LOOMINE	7
1.1. ORGANISATSIOONIST	10
2. KORRUPTSIOON JA KORRUPTSIOONI TAJUMINE EESTIS	14
3. ÜHINGU TEGEVUS	21
3.1. KORRUPTSIOONIALASE TEADLIKKUSE TÕSTMINE ÜHISKONNAS	21
3.2. AVALIK SEKTOR	28
3.3. ÕIGUSLOOME MÕJUTAMINE	29
3.4. KOHALIKUD OMAVALITSUSED	31
3.5. LOBITÖÖ	32
3.6. ERASEKTOR	34
3.7. VIHJEANDMINE.....	36
4. ÜHINGU LIIKMESKOND	39
5. KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS EESTIS	42
6. RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ	46
7. TULEVIKUVAATED	48

1. KORRUPTSIOONIVABA EESTI LOOMINE

Kaootilistel 1990. aastatel oli Eesti ühiskond korruptsiooni suhtes pehmelt öeldes ignorantne. Ühelt poolt ei tundnud inimesed ära korruptiivseid tegusid ja teiselt poolt peeti jällegi kõikvõimalikke juhtumeid korruptsiooniks. Inimeste seas oli levinud uskumus, et Eestis esinev rohke korruptsioon on eelkõige seotud just taasiseseisvumisega, justkui poleks varem korruptsiooni esinenud. Nõukogudeaegne korruptsioon oli tegelikult sedavõrd kinnistunud ning omandanud niisuguse leviku ja vormirikkuse, et mitmeid juhtumeid ei osatud enam korruptsiooniks pidadagi.

Esimesed väikesed muutused väärtushinnangutes ilmusid koos mitmete Soome ja Rootsi ettevõtetega. Siiani oli taasiseseisvunud Eesti ettevõtluskultuur sisaldanud endas tubli annuse nõukogudelikke ettevõtlustavasid, mille üheks osaks oli tavaliselt korruptsioon. Korruptsioon ei olnud teemaks avalikes aruteludes või ajakirjanduses ning juhul, kui keegi seda üldse mainis, räägiti sellest kui loomulikust ettevõtluskultuuri osast. Selline arvamus ei esinenud üksnes tavakodanike seas, vaid ka äriliidrid ja poliitikud nõustusid, et tegemist on täiesti normaalse nähtusega. Välismaiste firmade Eesti turule jõudmine sundis siiski ka eestlasi natukene mõtlema, milline oleks õige viis uues olukorras käitumiseks.

Muidugi leidis ka inimesi, keda korruptsiooni olemasolu häiris ja kes tundsid, et midagi tuleb ise ette võtta, selle asemel, et oodata ja loota, et üksnes riik, politsei, prokuratuur ja kohtud sellega tegelema hakkaks. Esimene korruptsioonivastane seadus võeti Eestis vastu 1995. aastal ja seaduse loomise keerulist protsessi on Riigikogu Toimetistes kirjeldanud majandusteadlane Uno Mereste¹. Keeruliseks muutis selle asjaolu, et Justiitsministeerium ei pidanud antud seadust vajalikuks. Nende sõnul reguleerisid altkäemaksuvastased sätted kriminaalkoodeksis olukorda juba piisavalt hästi, unustades, et altkäemaks ja korruptsioon ei ole otseselt sünonüümid. Kuigi esimene korruptsioonivastane seadus suruti sel korral läbi, oli ka paar aastat hiljem korruptsioonivastasesse tegevusse panustavatel inimestel keeruline leida kaasamõtlejaid.

Korruptsioonivaba Eesti asutajaliige Agu Laius meenutab, et 1990. aastate lõpus mõisteti Jaan Tõnissoni Instituudis, et korruptsioon on teema, millega peab tegelema. Instituut tegeles mitmete valdkondadega, mis aitasid kaasa demokraatliku Eesti kujunemisele, kuid korruptsioon oli sel hetkel neilgi suurema tähelepanuta jäänud. Oluline osa mittetulundussektoris korruptsioonivastase võitlusega alustamisel oli väliskontaktidel ja teiste riikide kogemusel. 1990. aastate alguses oli Eesti nulliseisus – polnud korralikku korruptsioonivastast seadust ega ka riiklikku korruptsiooni vastu võitlemise tegevuskava. Kõike tuli alles hakata ehitama. Agu Laius meenutab, et tänu väliskontaktidele saadi teada, kuidas teised riigid nende probleemidega tegelevad. Nähes, et mujal osalevad korruptsioonivastase võitluse protsessis ka mittetulundusühingud, prooviti ka Eestis neid teadmisi ja kogemusi tasapisi juurutada. Korruptsiooniprobleemiga mitte tegelemine oleks võinud seni saavutatule pärssivalt mõjuma hakata.

„Hiljem võime ju kindlapeale öelda, et meil oli õigus. Kui võtame kasvõi Ukraina, kus korruptsioonist ei ole jagu saadud ja on probleemid demokraatiaga, rääkimata Valgevenest või mõnest muust, tajusime seda olukorda tollal väga täpselt, kuigi ühiskonnas see veel oluline teema polnud,“ meenutab Laius.

¹ U, Mereste. Korruptsioon ja korruptsioonivastane seadus. – Riigikogu Toimetised 2006/13. Arvutivõrgus: <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-13/korruptsioon-ja-korruptsioonivastane-seadus/>

Transparency International (TI) loodi 1993. aastal Berliinis, Saksamaal, kus asub tänini ühingu sekretariaat. Aastatega on TI-st saanud üks tuntumaid rahvusvahelisi valitsusväliseid organisatsioone ja korruptsioonivastaseid liikumisi maailmas. TI näol on tegemist justnimelt liikumisega, sest kuigi tänasel päeval on organisatsioon esindatud 114 riigis üle maailma, on iga kohapealne ühing iseseisev juriidiline keha ning sekretariaat on neid ühendav ja koordineeriv katusorganisatsioon.

TI on eelkõige huvikaitseorganisatsioon, mis koostab praktilisi uuringuid ning tegutseb süsteemsete probleemide lahendamiseks, mitte üksikjuhtumite uurimisega. Üle maailma teatakse TI-d kindlasti esmajoones iga-aastaselt väljaantava korruptsioonitaju indeksi (Corruption Perceptions Index - CPI) koostajana, mis loodi juba 1995. aastal. Indeksit täiendavad mitmed teised uuringud nagu korruptsioonibaromeeter, mis mõõdab kontrastina CPI ekspertide hinnangu just kodanike taju ja kokkupuudet korruptsiooniga.

1998. aastal käivitas Jaan Tõnissoni Instituut koostöös Avatud Eesti Fondiga projekti, mille raames analüüsiti Eesti korruptsiooniteemalisi seaduseid. Mahukas projekt osutus edukaks. Tänu sellele tugevdati korruptsioonivastase seadusega sätestatud kontrollimehhanisme, laiendati huvide deklaratsiooni esitajate ringi, võeti vastu avaliku teenistuse eetikakoodeks ja algatati suhteliselt laiaulatuslik korruptsiooniteemaline diskussioon ühiskonnas, ühendades riigiinstitutsioonid, meedia ja vabaühendused.

Pisitasa teemaga tegeledes mõisteti Jaan Tõnissoni Instituudis peagi, et üksinda kaugele ei jõuta. Kaasamõtlejaid oli minimaalselt ning teadmisi, kuidas ja mismoodi selle asjaga tegeleda, samuti nappis. Viimase murekoha leevendamiseks otsustati kontakteeruda rahvusvahelise korruptsioonivastase organisatsiooni Transparency International'iga (TI).

Asutati ühing Korruptsioonivaba Eesti

Tallinn, 27. aprill 2000. Täna moodustati Tallinnas ühing Korruptsioonivaba Eesti. Ühingu asutajateks on paarkümmend eraisikut.

Ühingu asutamiskoosolekul kinnitati ühingu põhikiri ning valiti ühingu esimees ja aseesimees, kelleks said vastavalt [Riigikogu](#) liige ja Tallinna Linnavolikogu Revisjonikomisjoni esimees Jaana Padrik ja Eesti Ajalehtede Liidu tegevdirektor Tarmu Tammerk.

Ühingu tegevuse eesmärk on kaasa aidata korruptsioonivastasele võitlusele Eestis ning suurendada Eesti avalikkuse teadlikkust korruptsiooniteematika valdkonnas. Ühing on rahvusvahelise organisatsiooni Transparency International Eesti kohalik allorganisatsioon. Transparency International on suurim ja tuntuim rahvusvaheline organisatsioon, kes tegeleb korruptsioonivastase võitluse edendamisega maailmas.

Ühingu asjaajamist ja igapäevast tööd korraldab Jaan Tõnissoni Instituudi Korruptsioonianalüüsi Keskus.

Lisainfo: Jaan Tõnissoni Instituudi Korruptsioonianalüüsi Keskus, tel 6263150

Ramil Pärdi, ramil@jt.ee

PRESSITEADE KVE ASUTAMISE KOHTA

Kuigi TI on iseenesest suhteliselt lõtv võrgustik, on neil siiski ranged nõuded oma võrgustiku akrediteeritud ühingutele ehk *chapter*-itele. Üheks tingimuseks oli, et ühing peab olema juriidiline isik. Jaan Tõnissoni Instituut ei olnud nõus selle tingimuse täitmisega ja nad jäid kindlaks oma seisukohale, et nad ei ole veel piisavalt tugevad korruptsiooniga eraldi juriidilise isikuna võitlemiseks. Selle asemel moodustas instituut 2000. aasta veebruaris eraldiseisva üksusena Korruptsioonianalüüsi Keskuse ja 27. aprillil ühingu Korruptsioonivaba Eesti. Ühingu põhikiri sätestas, et ühing ei ole eraldi juriidiline isik ja nende tegevus toimub Jaan Tõnissoni Instituudi kaudu, milleks viimane moodustab eraldiseisva Korruptsioonianalüüsi Keskuse. Pikkae läbirääkimiste tulemusel oli TI nõus tunnistama Jaan Tõnissoni Instituuti end Eestis esindava ühinguna. See andis Korruptsioonivabale Eestile kindla rahvusvahelise seljataguse ja õiguse kasutada TI Estonia logo, tiitlit ja nime.

Korruptsioonivaba Eesti TI juures akrediteerimiseks tuli täita pikk sisulisi vastuseid nõudev küsimustik – kuidas organisatsioon siin Eestis tegutseb, mismoodi on organisatsioon üles ehitatud, kuidas kajastub see põhikirjas, kuidas toimuvad otsustusprotsessid, kas võib esineda huvide konflikte, milline on organisatsiooni liikmeskond, kust tulevad ühingu rahalised ressursid ja palju muud. Kõige olulisem oli näidata, et Korruptsioonivaba Eesti on ise kaitstud igasuguse korruptsiooni eest.

„See oli üks väga põhjalik töö ja see ei olnud mitte ühekordne, vaid teatud regulaarsuse tagant tuli seda akrediteeringut uuendada,“ meenutab Agu Laius. „Nende organisatsioon ei olnud ka väga vana, mistõttu nad tahtsid, et nende liikmeskond oleks ikkagi igatpidi läbipaistev ja läbinähtav, et ei oleks sisemiselt samu probleeme, millega ise võideldakse.“ Samasugune süsteem eksisteerib ka 20 aastat hiljem – ühingu akrediteeritakse iga kolme aasta tagant.

Transparency Internationali tugi oli esimestel aastatel Korruptsioonivabale Eestile eriliselt oluline. Tänu TI loodud võrgustikule oli Korruptsioonivaba Eesti liikmetel võimalik osaleda erinevates riikides toimunud aastakoosolekutel, kus eestlased said infot selle kohta, millega teiste riikide TI akrediteeritud ühinged tegelevad, mis teistes riikides korruptsiooni ennetamises toimib ning mida võiks ka Eesti oludes proovida. „Kui keegi oli kuskil mingi hea projekti või hea meetodikaga analüüsi läbi viinud, ei olnud kellelgi kahju, et seda meetodikat ka Eestis kasutatakse,“ toob Asso Prii ühe näite, kuidas TI võrgustikus olemine Eesti korruptsioonivastasele tegevusele kaasa aitas.

Esimeste aastate jooksul anti ühingu välja mitmeid käsiraamatuid ja kogumikke, tehti koolitusi ja viidi läbi erinevaid projekte. Suurem eesmärk oli siiski luua eraldiseisev organisatsioon, mille alt oleks võimalik keskenduda vaid korruptsiooniga seonduvatele teemadele. Agu Laius meenutab, et Korruptsioonianalüüsi Keskuse juurde loodi teadlikult nõuandev kogu, mis tegeles Jaan Tõnissoni Instituudi struktuuriüksustele soovitude andmisega. „Seda poleks formaalsete nõuete jaoks tarvis olnud, aga nägime, et nendest, kellega keskuses töötasime, jäi väheks. Töötajaid oli üks-kaks ja mina selle mittetulundusühingu juhatajana,“ selgitab Laius.

Tasapisi toimetades tunti juba mõne aasta pärast, et senine tegevus Jaan Tõnissoni Instituudi struktuuriüksuse all on võimalik kujundada eraldiseisevaks juriidiliseks isikuks. MTÜ Korruptsioonivaba Eesti asutamisleping sõlmiti 13. detsembril 2006 ja 29. jaanuaril 2007. aastal registreeritigi Korruptsioonivaba Eesti eraldi mittetulundusühinguna. „Tegevus läks Jaan Tõnissoni instituudi raamidest üle sinna, kuigi me olime veel mõne aja sama katuse all, lihtsalt eraldi toas. Jaan Tõnissoni instituut võimaldas ühingule ka ruumide kasutamise,“ meenutab Laius. „Selleks ajaks, kui Korruptsioonivaba Eesti ühinguna sai asutatud, oli ikkagi ühiskonnas suhtumine muutunud. Enam ei olnud sellist vastuseisu ega ka arusaamist, et korruptsioon on meie ettevõtluskultuuri loomulik osa. Pigem vastupidi – juba saadi aru, et nii ei tohi edasi liikuda,“ kirjeldab Laius mõne aastaga muutunud mõttemalle Eesti ühiskonnas.

1.1. ORGANISATSIOONIST

Korruptsioonivabal Eestil on neli põhieesmärki: tegeleda korruptsiooni ennetamisega Eestis, tõsta Eesti elanikkonna korruptsiooniteadlikkuse taset, tegutseda Eesti ühiskonna läbipaistvuse ja demokraatia edendamise nimel ning olla Transparency International'i ametlik esindaja Eestis. Ühing lähtub oma töös TI väärtustest ja üldpõhimõtetest ning Eesti kodanikuühenduste eetikakoodeksist. Lisaks sellele on KVE-l kaks kindlat põhimõtet, mida järgitakse – ühing peab olema apoliitiline ja sõltumatu.

Korruptsioonivaba Eesti ja TI väga kindel seisukoht on ka see, et organisatsioon ei saa olla kohtu rollis, kes ütleb, kas üks või teine juhtum on korruptsioon või mitte. „Kui ühinguna ütled selle välja ilma, et oleksid uurinud neid dokumente või natuke tausta, siis sa võid väga kergesti mööda panna,“ selgitab Tarmu Tammerk. „Ja eriti hull on, kui hakata tegema kiireid poliitilisi järeldusi,“ lisab ta. Korruptsioonimaigulistest olukordades saab ühing juhtida tähelepanu süsteemsetele probleemidele, tegeleda nende teemadega ja näidata ohtusid, mis sellistest olukordadest tulevad. „Nii ei saa teha, et ajakirjanik küsib, et on selline juhtum, ja ühingu inimene vastab, et jah, see on korruptsioon! Ei saa, sest keegi peab selle asja enne kohtu kaudu ära tõestama. Tuleb väga hoolikalt oma sõnu valida,“ kinnitab Agu Laius lisaks.

Transparency Internationali põhimõtted:

- Me teeme koostööd kõikide üksikisikute ja gruppidega, era-, avaliku- ning mittetulundussektori organisatsioonide ning valitsuste ja rahvusvaheliste organisatsioonidega, kes on pühendunud korruptsiooniga võitlemisele ja selle ennetamisele ja tegutsevad kooskõlas meie organisatsiooni põhimõtete ning eesmärkidega
- Me oleme avatud, ausad ja vastutavad suhetes nendega, kellega me töötame
- Me oleme demokraatlikud, poliitiliselt sõltumatud ning erapooletud oma tegevustes
- Me mõistame hukka korruptsiooni, mis on usaldusväärselt tõestatud, kuid me ei tegele konkreetsete korruptsioonijuhtumite uurimisega, kuna selleks on loodud õiguskaitseasutuste ja teiste institutsioonide näol piisav ja toimiv riiklik struktuur
- Me ei kommenteeri ühekülgset tõstatatud konkreetseid situatsioone ning ei paku nõustamist korruptsiooniga kokku puutunud isikutele
- Me aktsepteerime toetusi ja annetusi nii era- kui ka juriidilistelt isikutelt tingimustel, et tehtav annetus ei ohusta meie sõltumatust ja mainet

Tänu mõõdukale lähenemisele ja rangelt apoliitilisele hoiakule ei ole Korruptsioonivaba Eesti pidanud kogema poliitilisi rünnakuid, erinevalt mitmetest teistest TI akrediteeritud ühendustest näiteks Gruusias, Armeenias, Montenegros või El Salvadoris. „Ma olen suhelnud palju oma kolleegidega TI organisatsioonidest teistes riikides. Mõnes riigis on see ühing sattunud tugeva poliitilise rünnaku alla,“ räägib Tammerk. „Mõnikord on need ühingud minu arvates ise ka seda olukorda endale tekitanud, sest on liiga tormakalt või enneaegselt teinud järeldusi poliitikaga seotud korruptsiooniasjades.“

Ühingu algusaastail, kui korruptsiooni oli tunnetuslikult rohkem kui praegu, oli küll mõtteid, et võiks läheneda tulisemalt ja korraldada näiteks protestiaktisioone. See mõte laideti maha – oht muutuda liiga poliitiliseks on suur. Selle asemel valiti rahulikum ja jätkusuutlikum tee. „Pigem me ikkagi selgitame ajakirjanduse kaudu, otsime need sihtrühmad üles – kohalike omavalitsuste juhid või mittetulundusühingute juhid üle Eesti – ja räägime nendega. Püüame nõndamoodi mõjutada olukorda, selle asemel, et ise väga aktiivselt esirinnas välja tormata ja hakata väga

teravalt väljenduma,“ kirjeldab Tarmu Tammerk. „Meie mure oligi ennekõike tuua see teema Eesti avalikku debatti, arutelluse ja selle kaudu saavutada muutused Eesti ühiskonnas,“ meenutab Agu Laius.

Mitmed teemad, millega Korruptsioonivaba Eesti on tegelenud, on oma ajast ees olnud. „Korruptsioonivaba Eesti on see, kes on mitmetele asjadele, mis on praegu ühiskonnas ja korruptsioonivastases tegevuses aktuaalsed, juhtinud tähelepanu juba neli-viis aastat varem. Me oleme alustanud mitmete teemadega - alguses ei võeta vedu, kuid ühel võetakse kinni ja lõpuks muutub prioriteetseks,“ räägib Tarmu Tammerk, tuues näiteks vihjeandjate kaitse teema, mille esimese projekti viis Korruptsioonivaba Eesti läbi juba 2009. aastal, kuid laiem avalikkus ei rääkinud sellest teemast enne 2019. aasta Tallinna Tehnikaülikooli Nurkse instituudi skandaali.

„Enamus asju, mida ühing Korruptsioonivaba Eesti ette võttis, olid mõnes mõttes pioneerprojektid, kuna keegi polnud varem midagi sarnast teinud. Selge see, et mõni ettevõtmine oli lihtsam, mõni muidugi raskem. Toonane naiivsus, et me ei teadnud, mida mingi asi lõppkokkuvõttes tähendab ja millesse me end mässime, võimaldas meil võtta ette tegevusi, mida me muidu võib-olla ei oleks ette võtnud ja mida me ka täna sellises mastaabis ette ei võtaks,“ meenutab Asso Prii. Tema toob näitena välja 2009. aastal ühingu poolt organiseeritud valimiste vaatlemise, mida on ka hilisematel aastatel uuesti korraldatud.

Väikese ühinguna, millel on palju eripalgelisi ülesandeid ja tegevusvaldkondi, on Korruptsioonivaba Eesti pidanud väga palju tähelepanu pöörama ka oma organisatoorsele korraldusele, et tagada igapäevane efektiivne töö. Ühingu ajaloos oli suurim töötajate arv 2008. aastal, mil ühingu töötas kaks täiskohaga töötajat ja kolm projektijuhti. 2010. aastal viidi ellu esimesed olulised muudatused, mille tulemusel jäi ühingu kaks palgalist töötajat – tegevjuht ja projektijuht. Pärast tollaste tegevjuhi ja projektijuhi lahkumist 2013. aastal muudeti ka Korruptsioonivaba Eesti juhtimisstruktuuri – nüüd hakkasid juhatuse liikmed täitma ühingu esindusrolli ja tööle võeti projektide koordinaator. Alates sellest ajast on Korruptsioonivaba Eesti palgaliste töötajate arv kõikunud 1-3 vahel – alati on olemas olnud projektijuht või hiljem ka tegevjuht, kes vastutab ühingu sujuva töö eest, ja vastavalt vajadusele on palgatud projektide täitmiseks lisatööjõudu.

Korruptsioonivaba Eesti juhatuse määratakse ametisse kaheks aastaks ning juhatuse liige ei või olla valitud juhatusse enam kui kaheks järjestikuseks ametiajaks. Kahe ametiaja piirang võeti vastu Korruptsioonivaba Eesti üldkoosolekul 2. juunil 2016. aastal. „Juhatuse ametiaja piirang on väga vajalik selle jaoks, et vahetada ja uuendada organisatsiooni suunavaid mõtteid – juhatuses peab olema liikuv ja muutuv suund,“ kommenteerib Erkka Jaakkola piirangut. Korruptsioonivaba Eesti on väike organisatsioon, mis tähendab, et see, millisena ühing avalikkusele välja paistab, on väga tugevalt mõjutatud juhatusest ja tegevjuhtidest. Põhikirjas olevad eesmärgid on küll ühed ja samad, kuid erinevad inimesed valivad erinevad võimalused nende ellu viimiseks. „See, kuidas neid põhikirja eesmärgi ellu rakendatakse, on iga juhatuse liikme ja tegevjuhtaja nägu,“ selgitab Jaakkola.

Tänane juhatuse on üksmeelel, et kõige olulisemad teemad on hetkel vihjeandjate kaitse temaatika ja lobireeglite kehtestamine. Siiski on igal liikmel ka muid südamelehedasi valdkondi, millega nad põhiliste teemade kõrvalt tegelevad, olgu selleks erasektori korruptsioon, huvide konflikt või noorte korruptsiooniteemaline harimine.

Valimiste vaatlemine

Esimest korda kutsus ühing inimesi üles valimisi vaatlema 2009. aasta kohalike omavalitsuste valimise eel. Valimiste vaatlemise võimalus oli inimestel ka varem olemas, kuid üksnes vähesed olid sellest teadlikud. Ühing koostas vaatlemise hõlbustamiseks vaatlejatele juhendmaterjali, mis hõlmas infot selle kohta, kuidas saada vaatlejaks, millised on vaatleja õigused ja kohustused ning millised on peamised ohukohad valimisprotsessis. Korruptsioonivaba Eesti organiseeris vabatahtlikele ka Vabariigi Valimiskomisjonis vaatlejakaartide saamise ja korraldas koolituse, kuhu Vabariigi Valimiskomisjon oli kutsunud vabatahtlikke õpetama. Kokku registreeris end sel korral Korruptsioonivaba Eesti kaudu vaatlejaks enam kui 70 huvilist.

Lisaks vabatahtlike koolitamisele tuli ka meediale selgitada, mida ühing on nüüd planeerimas. Seoses sellega on üks meediaesinemine Asso Priile eriti meelde jäänud. „Homnikul vara olin ma Terevisioonis, otse-eetris – kell oli vist 7.30, ma olin Tartust tulnud ja kell neli ärganud – ja siis ajakirjanik küsis valimiste vaatlemise kohta. See oli paar päeva enne valimisi. Lõppu küsis, et mis see minimaalne vanus on, kui vanalt võib üldse Korruptsioonivaba Eesti vaatlejaks kandideerida. Me ei olnud sellele isegi mõelnud ja jäingi sellega jänni. See oligi naljakas, sest see on nii elementaarne asi, mida oleks võinud teada. Selge, et toona oli see muidugi 18 ehk valimisõigusega sama, aga tollel hetkel mul kohe ei tulnud seal otse-eetris pähe, miks ei võiks näiteks ka üks 16-aastane inimene valimisi vaatlema minna – ta võib ju põhimõtteliselt valimisjaoskonda siseneda, miks ta siis vaadelda ei või?“ meenutab Prii.

Valimiste vaatlemine ise oli seevastu üsna edukas. Vaatlejate kohalolek distsiplineeris nii mõnegi valimisjaoskonna tööd ja vaatlejad aitasid tagada valimiste õiguspärasuse. Nii näiteks eemaldati ühe jaoskonna seintelt kampaaniamaterjalid, teises lõpetati purjus inimeste valimisjaoskonda vedamine, mis otseselt ei ole keelatud, kuid ei ole nende seisundit arvesse võttes väga eetiline. Ettevõtmine panustas omalt poolt ka kodanikuaktiivsuse tõstmisesse ja pani inimesi rohkem ühiskondlike otsustusprotsesside läbipaistvuse vastu huvi tundma. Suur osa vaatlejatest olid inimesed, kelle jaoks oli see esmakordne kokkupuude valimiste korraldusliku küljega. Õnnestunud ettevõtmist korrati hiljem ka 2011. aastal koostöös Avatud Eesti Fondiga ja 2019. aastal Riigikogu valimiste ajal.

Hoolimata sellest, et juhatuses olemine annab hea platvormi tegelemaks endale hingelähedaste probleemidega, tähendab see ikkagi organisatsiooni juhtimist selle traditsioonilises olemuses. „Meil on väikese organisatsioonina olnud hädavajalik tegeleda pikaajalise planeerimise ja enda tegevuse mõtestamisega, võttes arvesse meie piiranguid, võimekust, ootusi meie tegevusele ja meie vastavust nendele ootustele,“ selgitab Erkka Jaakkola. „Meie majanduslik võimekus on olnud otseselt seotud projektirahastustega, mis on üsna ebakindel – me ei tea, mis on järgmiste rahastajate järgmise kahe aasta plaan ja mis on nende eesmärk. Me ei saa usaldada, et ilmtingimata leidub rahastust meie eesmärkide elluviimiseks ka järgmisel perioodil.“ Organisatsiooni majandusliku võimekuse ja jätkusuutlikkuse arendamine on juhatuse liikme tööga alati kaasas käinud.

2017. aastal alustati Korruptsioonivabas Eestis projektiga „Korruptsioonivaba Eesti arenguhüpe“, mille eesmärk oli parandada ühingu huvikaitsevõimekust ühingu liikmete tõhusama kaasamise kaudu. Liikmete ootused ja pädevused kaardistati, et oleks võimalik määrata võtmetähtsusega korruptsioonivaldkonnad ning jagada liikmete vahel ülesanded ning teemavaldkonnad. Projekti raames valmis ka ühingu strateegia aastateks 2018-2020. Tegevuskava kattis partnerlust ja koostööd, ennetustööd, huvikaitset ja ühingu arengut. Ühingu arengu osas seati kaks eesmärki: suurendada ühingu inimressurssi, kaasates praktikante ja palgates meeskonda lisaks ühe osakoormusega töötaja, ning tagada ühingu majanduslik jätkusuutlikkus. Nendes valdkondades jagub tööd veel ilmselt pikaks ajaks.

KVE JUHATUSE KOOSSEISUD LÄBI AEGADE

29.01.2007– 29.04.2008		TARMU TAMMERK	AGU LAIUS	
29.04.2008– 07.05.2009		TARMU TAMMERK	ASSO PRII ANDRUS LEPP	
07.05.2009– 21.04.2010		JÜRI SAAR	MARI KOOSKORA ASSO PRII	KEN-MARTI VAHER TARMU TAMMERK
21.04.2010– 27.04.2011		JAANUS TEHVER	MARI KOOSKORA TARMU TAMMERK	KEN-MARTI VAHER JÜRI SAAR
27.04.2011– 16.05.2012		JAANUS TEHVER	MARI KOOSKORA TARMU TAMMERK	ERKKA JAAKKOLA JÜRI SAAR
16.05.2012– 17.12.2014		JAANUS TEHVER	ERKKA JAAKKOLA TARMU TAMMERK	MARI KOOSKORA
17.12.2014– 2.06.2016		ERKKA JAAKKOLA	ASSO PRII TARMU TAMMERK	JAAN VARE
2.06.2016– 14.06.2017		ERKKA JAAKKOLA	ASSO PRII AIVE PEVKUR	
14.06.2017– 12.06.2018		ERKKA JAAKKOLA	AIMAR ALTOSAAR AIVE PEVKUR	
12.06.2018– 14.09.2018		ERKKA JAAKKOLA	PIRET KUSTASSON HANNO PÜTTSEPP	ELSA LEITEN
14.09.2018– 26.06.2019		ERKKA JAAKKOLA	PIRET KUSTASSON ELSA LEITEN	
26.06.2019– 04.06.2020		ERKKA JAAKKOLA	PIRET KUSTASSON STEVEN-HRISTO EVESTUS	ELSA LEITEN
04.06.2020– ...		STEVEN-HRISTO EVESTUS	ELSA LEITEN PIRET KUSTASSON	AGU LAIUS

2. KORRUPTSIOON JA KORRUPTSIOONI TAJUMINE EESTIS

„Korruptsioon on lõhnata, maitseta ja värvuseta nähtus. Inimesed tunnevad, et justkui midagi korruptiivset toimub, aga selle jälile on raske saada“ – Tarmu Tammerk, 2000.

Üks parimaid korruptsiooni tajumise kirjeldajaid on TI *Corruption Perception Index*, lühemalt CPI. 1995. aastal ilmavalgust näinud korruptsioonitaju indeks reastab riigid selle järgi, kui korrumpeerunuks peetakse uuritavate riikide avalikku sektorit, põhinedes 12 sõltumatu institutsiooni – mille hulgas on näiteks Freedom House, IMD, World Bank ja World Economic Forum – uuringute tulemustel. Need hõlmavad küsitlusi äriteeste, üldsuse ja riigi analüütikute seas. Tulemused esitatakse alates 2012. aastast sajapunktilisel skaalal.

Indeks põhineb korruptsiooni tajumisel, sest korruptsiooni näol on tegemist peitkuriteoga, mis ei pruugi alati avalikkuse ette jõuda. Näiteks riigis avastatud kuritegude arv ei saa olla objektiivne alus korruptsiooni uurimisel, sest iga riigi seadusandlus, kohtusüsteem, uurimisorganite võimekus ja suhtumine korruptsiooni on erinev. Eesti puhul ei pruugi registreeritud korruptsioonikuritegude arv kajastada reaalselt olukorda mitmel põhjusel: ühe isikuga võib olla seotud mitu kuritegu; registreeritud kuritegude nimekirjas on selliseid, mis olid juba aasta varemgi seal, kuid mille sisu on laienenud või täpsustunud; ning mitmetel juhtudel võivad kuriteod lihtsalt üksteist peegeldada, näiteks altkäemaksu võtmine ja selle andmine.

2012. aastal parandati indeksi loomisel kasutusel olevat metodoloogiat märkimisväärselt. Selle tulemusel on võimalik võrrelda riigi erinevate aastate tulemusi objektiivselt. Varasem metodoloogia seda aga ei võimaldanud, sest indeksi koostamisel võeti arvesse riigi positsiooni igas kasutatavas andmeallikas, mistõttu võis riigi koht korruptsioonitajumise tabelis olla tugevalt mõjutatud ka teiste riikide tulemustest. Kuni 2011. aastani kehtinud kümnepunktilise skaala tulemused ei ole metodoloogia muutmise tõttu võrreldavad alates 2012. aastast sajapunktilisel skaalal esitatud tulemustega.

Esmakordselt kajastati Eestit korruptsioonitajumise uuringus **1998.** aastal. Metsikuid 1990. aastaid, arvesse võttes olid need tulemused ühiskonna jaoks olulised ja neid kajastati kõigis suurimates päevalehtedes. Esimesed kolm aastat kogus Eesti stabiilselt igal aastal 5,7 punkti 10 punktist. Kuigi siirderiigina ei olnud selline tulemus otseselt halb, ei andnud see siiski mingit põhjust rõõmustamiseks ja rahuloluks. „Tabeli koostamise aluste põhjal võivad rahul olla need riigid, kelle CPI on üle kuue ning alla kuue punktiga riikides on korruptsioon siiski probleemiks,“ kommenteeris Agu Laius Eesti Päevalehele 2000. aastal. Maksimaalse punktisumma, 10 punkti, pälvis sel aastal ainukese riigina Soome. Eestlased olid siiski õnnelikud oma 5,7 punkti üle, sest Kesk- ja Ida-Euroopa riikide võrdluses saadi parim koht, jättes kaugemale maha lõunanaabrid lätlased, kellel õnnestus saada vaid 3,4 CPI punkti, ja 2,1 punkti saanud suure naabri Venemaa.

Juba 2000. aastate alguseks oli jõutud pikalt vaielda, kui objektiivne ja tähtis korruptsioonitajumise indeks ikkagi on. Absoluutset tõde ei maksa tabelist otsida, kuid millisel määral võib seda siis arvesse võtta? Eesti olukorda oli indeks sel ajal tegelikkusest märksa paremaks hinnanud. Vildaka tulemuse taga oli lihtne põhjus – indeksi aluseks olnud uuringud

keskendusid eelkõige riigi tasandile, jättes suurema tähelepanu alt välja kohalikud omavalitsused, millega Eestis enim probleeme esines. Eesti seadusandlus oli andnud kohalikele omavalitsustele vabad käed ja väljastpoolt omavalitsust ei kontrollinud keegi neis toimuvat.

2001. aastal langes Eesti 27. kohalt 28. kohale ja kaotas 0,1 punkti, kuid muutus oli piisavalt väike, et säilitada esikoht Kesk- ja Ida-Euroopa riikide võrdluses. „Kui rääkida Eestist, siis võivad valitsusasutused end edaspidigi uinutada teadmise, et oleme Kesk- ja Ida-Euroopa parimad ning sellest lähtudes mitte midagi teha olukorra parendamiseks. Samal ajal soovime muus kontekstis lugeda end Põhjamaade hulka kuuluvaks. Kui viimasest lähtuda, näitab riikide korrupsioonitabel meile selgesti, et see on valdkond, kus meil on veel palju teha,“ võis toona Äripäevast lugeda.

Langus tabelis jätkus ka järgneval kahel aastal. Korrupsioonianalüüsi Keskuse projektijuht Triin Reinsalu lohus avalikkust, et ühe koha võrra langemine ei tähenda, et korrupsioon oleks Eestis tõusnud. Samas aga tegi muret indeksi muutumatus. „Kuigi meie koht korrupsioonitabelis võrreldes teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega ei ole halb, on murettekitav indeksi staatilisus, mis on püsinud pea ühesugune juba 5 aastat. Teised riigid parendavad oma indeksit aasta-aastalt ning sellest tulenevalt tõusevad tabelis järjekindlalt.“ kommenteeris Reinsalu. Pidama jäänud areng ja 29. koht tabelis tõid kaasa Kesk- ja Ida-Euroopa riikide hulgas esikoha kaotamise. Samal ajal, kui Eestis korrupsioonivastase võitluse osas midagi drastilist ette ei võetud, tegutsesid sloveenlased aktiivselt ja parandasid oma tulemust märkimisväärselt 0,8 punktiga – 5,2 punktilt 6,0 punktile. Tänu sellele sai neist ka Kesk- ja Ida-Euroopa kõige vähem korrumpeerunud riik.

2002. aasta detsembris avalikustati Society Institute'i ja Jaan Tõnissoni Instituudi koostöös valminud korrupsioonialane raport, mis kuulutas Eesti Euroopa Liidu kandidaatriikide kõige vähem korrumpeerunuks. Kandidaatriike, kelle puhul oli Euroopa Komisjon kindel, et nad on valmis 2004. aastal Euroopa Liiduga liituma, oli kümme: Eesti, Läti, Leedu, Poola, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi, Ungari, Küpros ja Malta.

2003. aastal küündis indeks vaid 5,4 punktini, mis on senini kõige madalam tulemus. Järgmine aasta aga üllatas kiire hüppega 6,0 punktile. Sellise hüppe taga oli Res Publica valitsuse juurutatud korrupsiooniga võitlemise strateegia „Aus riik“, mille vastuvõtt leidis ka rahvusvahelist äramärkimist.

2005. aastal saavutas Eesti uue isikliku rekordi – 6,4 punkti. Kommenteerides olukorda Eesti Päevalehele, oletas Tarmu Tammerk, et ilmselt on välisvaatlejad positiivselt hinnanud Eesti püsivat tähelepanu korrupsiooni tõrjumisel. „Mitmes valdkonnas on asjaajamine lihtsamaks tehtud, mis vähendab korrupsiooniriske.“ 2005. aasta olulisemaks korrupsioonivastase võitluse ettevõtmiseks riigi tasandil võib pidada Politseiameti mahukat altkäemaksujuhtumi uurimist. Selle tulemusel mõisteti hiljem süüdi 21 liikluspolitseinikku, tänu millele vähenes süsteemne korrupsioon liiklusjärelvalve politseinike seas.

Järgmisel aastal ületati end veelgi, saades tulemuseks 6,7 punkti. Kuigi Kesk- ja Ida-Euroopa riikide võrdluses oli see jätkuvalt parim tulemus, kommenteeris Agu Laius toona Delfile, et tee esiviisikusse on veel pikk – juba ühe palli võrra tõusmiseks on Eestil kaheksa aastat kulunud.

Langus **2007.** aastal oli aga etteennustatav. Euroopa Liiduga liitumine oli olnud riigile väga suureks motivaatoriks korrupsiooniga võitlemisel. Enne liitumist juhtisid ELi koostatud raportid korduvalt tähelepanu korrupsioonist ja vähesest korrupsioonivastasest võitlusest tingitud probleemidele Eestis. Korrupsioonivaba Eesti oli saanud endale Euroopa Komisjoni näol liitlase. Argument, et Euroopa Liit ootab meilt teatud muudatuste tegemist, sest vastasel juhul ei ole Eesti sobilik Euroopa Liidu liikmekandidaat, töötas suurepäraselt. Nii sai ka näiteks loodud esimene korrupsiooni vastu võitlemise tegevuskava, mida KVE oli pikalt soovinud, kuid millega riik ei hakanud enne tegelema, kui Euroopa Komisjon selle nõude väga selgelt välja tõi. Euroopa Liidu

liikmelisus oli saavutatud, esimesed aastad oldi eeskujuliku riigina end ülal peetud ning oligi riigi tähelepanu korruptsioonivastasele võitlusele kadunud.

Kirsiks tordil olid mitmed avalikkuse ette jõudnud mastaapsed korruptsioonijuhtumid – nn maadevahetuse, Eesti Raudtee erastamislepingu lõppemise ning erasektoris Merko juhtumid. Oma kolmeaastase keskkonnaministrikarjääri ajal 2003.-2006. aastal kasutas Villu Reiljan kahel korral oma positsiooni ära nii, et hiljem mõisteti ta süüdi eraldi juhtudel nii pistise küsimises kui ka pistise võtmises. Rävälä puiestee 8 kinnistu müügi juhtumist jäi Reiljan süüdi 1,5 miljoni krooni (ligikaudu 95 000 euro) suuruse pistise küsimises. Oluliselt mastaapsem oli aga maadevahetuse skandaal. Lisaks keskkonnaministrile olid seotud ka mõned teised poliitikud, ametnikud ja ettevõtted. Mõlemad juhtumid pidas Kaitsepolitsei 2016. aastal oma aastaraamatus taasiseseisvunud Eesti ajaloolise tähtsusega korruptsioonijuhtumiteks ja lahenditeks.

Eestlaste suhtumist korruptsiooni kajastas ka 2006. aasta sügisel läbi viidud ja 2007. aastal avaldatud Justiitsministeeriumi uuring², mis vaatles seda, kui levinuks tollal korruptsiooni peeti, kui sage oli küsitlute kokkupuude korruptsiooniga ja mil määral seda hukka mõisteti. Uuringust tuli välja, et tihti soovitakse inimestelt altkäemaksu juhulubade taotlemisel, sõiduki registreerimisel ja ülevaatusel, arstidega suheldes ning politsei ja koolide-lasteaedadega suheldes. „Peaaegu iga teine Eesti elanik on valmis pakkuma ametnikule raha või vastuteenet, et pääseda karistusest või kiirendada ametlikku asjaajamist,“ võis 2007. aasta juuniku Postimehest lugeda. Samal ajal pani ka Korruptsioonivaba Eesti enda kodulehe üles küsimuse: „Kas sa oled kunagi pistist võtnud/andnud?“, mille tulemused kajastasid veelgi hullemat olukorda. Pea kolmveerand vastanutest uskusid, et ilma selleta Eestis hakkama ei saa.

2008. ja 2009. aasta ei erinenud tulemuste poolest peaaegu üldse. Punktide arv oli sama – 6,6 punkti – ning Eesti jäi 27. kohale, mida 2009. aastal küll kahe teise riigiga jagati. Enne 2009. aasta tulemuste väljakuulutamist andis Asso Prii Vikerraadio hommikuprogrammis lühikese intervjuu, kus ta kommenteeris korruptsiooniolukorda Eestis. Tollal tajus 80 protsenti Eesti elanikest, et Eesti on korrumpeerunud, aga vaid viis protsenti väitis end olevat selle nähtusega kokku puutunud. Prii toonitas, et rõhk on sõnal „tajus“, sest mida rohkem sellest räägitakse, seda rohkem ka seda tajutakse. „Kui ajalehes on mitu nädalat järjest skandaalid, kuidas üks või teine riigiametnik on korrumpeerunud, siis hakatakse ümbritsevas kahtlema,“ kommenteeris Prii.

Transparency Internationali akrediteeritud ühinguks olemine andis Korruptsioonivabale Eestile õiguse olla organisatsioon, mis avaldab Eestis iga-aastase uuringu tulemused. Ühinguks on see tähendanud ka võimalust korraldada pressikonverentse, mille käigus räägitakse üldiselt korruptsioonist Eestis, tuuakse esile lähiaastate oluliseimad teemad ja avaldatakse uuringu tulemused. Juba Korruptsioonivaba Eesti esimesel eluaastal, 2000. aasta septembris korraldasid Korruptsioonianalüüsi Keskus ja Korruptsioonivaba Eesti pressikonverentsi, mille käigus tutvustati noorukese ühingu tegevust ja avaldati CPI. Eriti oluliseks said korruptsioonitajumise indeksi avaldamise üritused 2010. aastate paiku. Agu Laius meenutab, et pressikonverentse viidi läbi ka väga olulistes saalides – nii on CPI-d tutvustatud isegi Välisministeeriumi pressisaalis, mis oli toona ajakirjanikke ja huvilisi täis. Tänapäevaks on olukord niivõrd paranenud, et avalikkuse huvi korruptsiooniteemade suhtes on vähenenud, mistõttu on ka CPI pressikonverentside traditsioon vaikselt hääbunud.

² M-L, Sööt, K, Aas. Korruptsioon Eestis. Kolme sihtrühma uuring. – Justiitsministeerium 01.01.2006. Arvutivõrgus: <https://www.korruptsioon.ee/et/korruptsioon-eestis-kolme-sihtruhma-uuring-2006-justiitsministeerium>

2010. aasta tulemuseks oli 6,5 punkti, mis asetas Eesti 26. kohale. „Enam ei ole põhjust rõhutada Eesti suhtelist edu korruptsiooni tõrjumisel võrreldes teiste postkommunistlike riikidega, kuna eelseisev liitumine eurotsooni ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni OECD-ga paigutab meid maailma silmis täiesti uude liigasse,“ ütles ühingu Korruptsioonivaba Eesti juhatuse esimees Jaanus Tehver. „Neis kategooriates jääb Eesti korruptsioonitaseme poolest selgelt keskmike hulka ja edasiliikumiseks on teha veel palju,“ lisas Tehver.

CPI TULEMUSTE VÄLJAKUULUTAMINE 2010

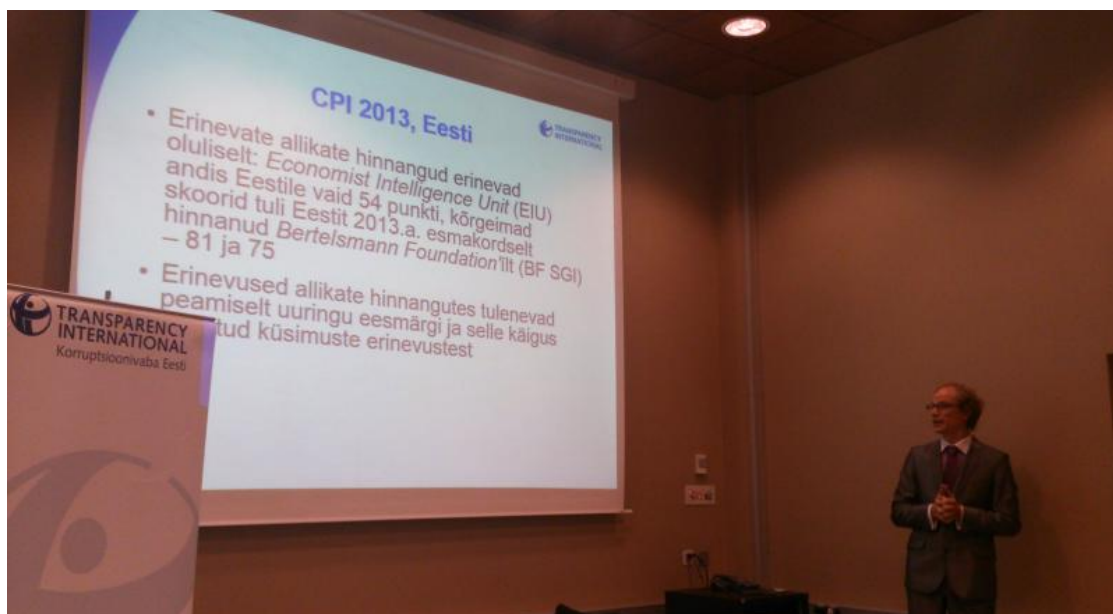
KVE TEGEVJUHT ASSO PRII (VASAKUL) JA JUHATUSE ESIMEES JAANUS TEHVER (PAREMAL)

Mitmed liikmed meenutavad, et 2010. aastate alguses oli tekkinud ühiskonnas teatud seisak korruptsiooniprobleemide lahendamisel. Õigemini, inimestel puudus huvi selliste teemade vastu. Ka **2011.** aasta CPI väljakuulutamisel märgiti, et Eesti korruptsioonitajumise indeksi paranemiseks peaks poliitiline huvi olema märgatavalt suurem. Selle aasta tulemuses võis nii mõnigi pettuda – 6,4 punkti oli sama tulemus, mis kuus aastat tagasi. Korruptsioonivaba Eesti pakkus põhjuseks, et korruptsioonivastase tegevuse fookuseks on „väike korruptsioon“, mistõttu on väheseks jäänud kõrgema taseme korruptsiooni vältimisega tegelemine ja üldine korruptsioonialane ennetus. „Õiguskaitseorganite tegevus on olnud viimastel aastatel küll tõhus ning töö nende võimekuse suurendamiseks tänuväärne, aga sellest ei piisa, sest praegu tegeldakse ennekõike tagajärgedega, mitte põhjustega,“ oli Asso Prii kriitiline.

Samal päeval, kui toimus 2011. aasta CPI väljakuulutamise pressikonverents, sai avalikkusele teatavaks elamislubade skandaal, mille puhul tegelesid tipp-poliitikud fiktiivsetel alustel elamislubade vahendamisega Vene päritolu äriteestele. Selle juhtumi väljatulek andis ühingule võimaluse kõnekalt tõstatada vajadus Riigikogu liikmete eetikakoodeksi järele ja juhtida tähelepanu ka muudele olulistele puudujääkidele Eesti korruptsioonivastases tegevuses.

2012. aastal järgis uuring juba uut metoodikat. Eesti langes edetabelis 32. kohale, saades 64 punkti.

Järgmiselgi aastal tõdes Jaanus Tehver CPI tulemust kommenteerides, et Eesti ametivõimud ei ole ikka märkimisväärsed samme korruptsiooniennetuses astunud. 2012. aastal võeti vastu kaks olulist seadust – uus korruptsioonivastane seadus ning avaliku teenistuse seadus, mille toel loodeti Eesti positsiooni paranemist.

JAANUS TEHVER 2013. AASTA CPI TULEMUSI ESITLEMAS

Aasta hiljem, **2014.** aastal oli tulemus paranenud, kuid optimism vähenenud. „Pikemas perspektiivis vaadates aga võib Eesti olukorda nimetada paigalseisuks, sest pole näha kvalitatiivset hüpet ülespoole,“ kommenteeris Jaanus Tehver. Ühingu eelmisel aastal seatud lootused seoses Riigikogu käitumiskodeksi ja lobitööga ei olnud aasta jooksul paremuse poole läinud, mistõttu toodi ka sel korral need kriitiliste punktidenä välja. Selle aasta tulemused olid paljuskki mõjutatud kasvavate majanduste nõrgenevast korruptsioonivastasest võimekusest, mis olid tingitud globaalsest rahapesust ja salatsevast äritegevusest. Sellise korruptsiooniriski ennetamiseks pakkus ühing välja, et Eestis võiks äriregistrit täiendada informatsiooniga tegeliku kasusaaja kohta, et korruptandid ei saaks varjuda kellegi teise nimele registreeritud firmade taha, ja tagada, et riiklike äriühingute ja sihtasutuste juhtimine toimub läbipaistvalt, vastutustundlikult ja mitte eraisikute huvidest lähtuvalt. Traditsioonilise pressikonverentsi asemel avaldas Korruptsioonivaba Eesti korruptsioonitajumise indeksi tulemused 2014. aastal hoopis veebis ja meedia kaudu³.

2015. aastal parandas Eesti oma tulemust jällegi ühe punkti võrra. Euroopa riikide võrdluses asus Eesti tänu sellele keskel, samal kohal Prantsusmaaga. Sarnaselt varasematele Korruptsioonivaba Eesti juhatuste liikmetele pidi Erkkä Jaakkola sel aastal tõdema, et Eesti tammub paigal ja paraku pole märke edasiliikumisest korruptsioonist puhtama Põhja-Euroopa suunas. 2015. aasta arvukad korruptsioonijuhtumid näitasid, et korruptsiooni on rohkem kui Eesti avalikkus seni arvanud oli. Nii mõisteti muuhulgas süüdi Keskerakond ja Priit Toobal seoses dokumentide võltsimisega, mille tulemusel sai Keskerakond 2010. aastal kasutada teadmata

³ Eesti Rahvusringhääling. Tehver: tuleb mõelda, kuidas saavutada arenguhüpe tippu. – Eesti Rahvusringhääling 03.12.2014. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/525536/tehver-tuleb-moelda-kuidas-saavutada-arenguhupe-tippu>

päritoluga 110 000 krooni ja 2011. aastal 4000 eurot. Altkäemaksu võtjaid leidis nii riigiinstitutsioonides kui ka -ettevõtetes: Politsei- ja Piirivalveameti logistikabüroo endine töötaja Heigo Kõrge ja AS Eesti Energia Narva Elektrijaamad katla- ja turbiiniseadmete teenistuse juhataja ametikohal töötanud Juri Roop mõisteti mõlemad süüdi. Eelnevad juhtumid aga kahvatuvad avaliku sektori ühe suurima korruptsioonijuhtumi, Tallinna Sadama skandaali kõrval, kus ettevõtte juhatuse liikmeid kahtlustati altkäemaksu võtmises miljonite eurode ulatuses.

Uue meetodika kasutamisaja jooksul oli Eesti iga aasta saanud aina paremaid tulemusi, kuid **2016.** aastal see areng peatus. „Põhjuseid seisakuks on ilmselt mitmeid, kuid olulisim neist on põhimõtetlike ühiskonna läbipaistvust suurendavate reformide puudumine, mis on omane meid edestavatele riikidele,” kommenteeris tegevjuht Anni Jatsa siis. Eestis registreeriti 2016. aastal rekordarv korruptsioonikuritegusid – 550 kuritegu –, kuid samas algatati vaid 54 kriminaalasja, mis võrreldes teiste aastatega on jällegi rekordiliselt madal. Aasta varem olid kriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroo ja prokuratuur alustanud tehnoulevaatuste kohta üle-eestilist uurimist, mis tõstis korruptsioonikuritegude arvu märgatavalt. Uurimisel jäi vahele 150 autoomanikku ja 12 ülevaatajat, keda kahtlustati altkäemaksu võtmises ning dokumentide ja andmete ametialases võltsimises. Kohalike omavalitsuste osas pidas keskkriminaalpolitsei altkäemaksu võtmises kahtlustatavana kinni Tartu abilinnapea Kajar Lemberi ja prokuratuur lisas Tallinna endise linnapea Edgar Savisaarele esitatud kahtlustusele ka kahtlustuse Tallinna eelarvevahendite enda kasuks pööramises. Kahtlustuse altkäemaksu võtmises, kelmuses ja omastamises said sel aastal ka PERH-i endine juht, haigla toitlustusjuht ja IT-juht.

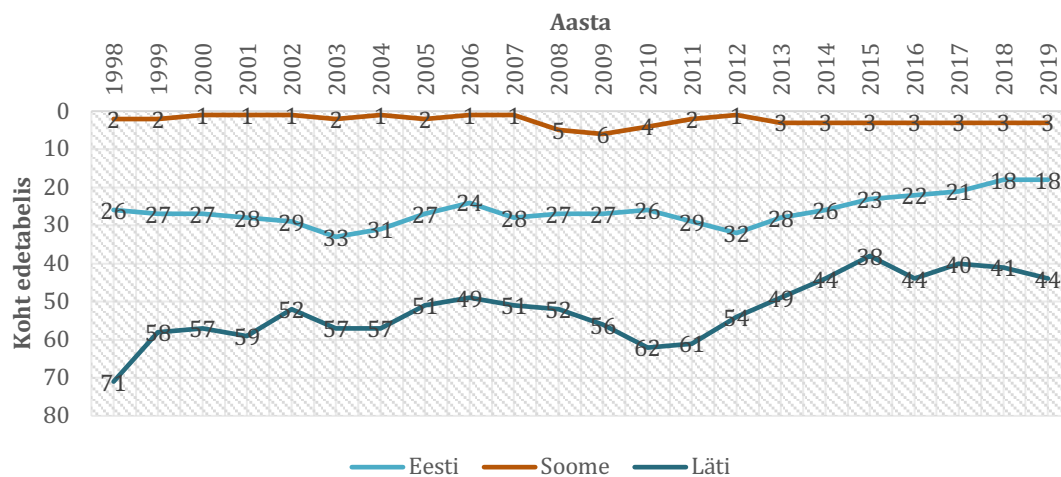
2017. aastal parandas Eesti enda tulemust sammu võrra, saades korruptsioonitaju indeksis üks punkt rohkem ja liikudes üks koht kõrgemale, 21. kohale. Tulemuste avaldamine oli äärmiselt tagasihoidlik ja leidis Eesti meedias kajastust minimaalselt. Üldiselt oli too aasta korruptsiooni osas rahulik – korruptsioonikuritegude arv, 288, oli viimaste aastate madalaim. Eelmiste aastatega võrreldes oli aga kasvanud korruptsioonijuhtumite arv meditsiinis. Märtsis esitati kahtlustus korruptsioonikuritegudes ühele Torma perearstile ja kolmele Jõgevamaa arstile. Ühte arsti kahtlustati altkäemaksu vahendamises ja kolme ülejäänut arsti selles, et nad esitasid eelneva aasta vältel sotsiaalkindlustusametile tegelikkusele mittevastavaid andmeid patsientide tervise kohta, et tagada neile töövõimetuspensioni maksmine. Aasta lõpus pidas Kaitsepolitseiamet kinni Eesti Raudtee juhatuse liikme Sergei Fedorenko, keda kahtlustati altkäemaksu saamises AS Vopak E.O.S. tütarettevõtte AS E.R.S. juhatuse liikmelt Sergei Balõbinilt ja altkäemaksu vahendamises Venemaa Raudtee ametnikule Anatoli Kransotšjokile.

2018. aastal saavutas Eesti seni oma parima tulemuse korruptsioonitajumise indeksis – 18. koht 73 punktiga. Indeksi paranemisele aitasid kaasa eelmisel aastal kohtusse jõudnud poliitilise korruptsiooni juhtumid, mis näitasid õiguskaitseüsteemi sõltumatust poliitilisest võimust. Korruptsioonitajumise indeks ei arvesta erasektorit, mistõttu 2018. aastal lahvatanud Danske Banki rahapesuskandaal ei mõjutanud Eesti tulemust. Korruptsioonikuritegude arv üldiselt kasvas samuti sel aastal – peamiselt meditsiinis esinenud korruptsioonijuhtumite tõttu. Näiteks tuli päevavalgele Lääne-Tallinna keskhaigla hooldusravikliniku endiste juhtide juhtum, kus kahtlustatavad võtsid korduvalt patsientide lähedastelt vastu raha või kinkekaarte, et patsiendid saaksid hooldusravile või viibida seal pikemat aega.

2019. aastal parandas Eesti oma tulemust ühe punktiga, kuid jäi püsima eelmisel aastal saavutatud 18. kohale. „See, et Eesti asetseb esikahekümnese, peegeldab tehtud töö tõhusust. Vahe kõige korruptsioonivabamateks hinnatud riikidega on aga siiski märgatav ning tippu jõudmiseks tuleb meil vaeva näha nii seadusandluse kui ühiskondlike väärtuste muutmiseks,” kommenteeris tulemusi ühingu tegevjuht Carina Paju. Korruptsioonikuritegude arv vähenes sel aastal märkimisväärselt, kuid algatatud kriminaalasjade hulk jäi tavalisele tasemele – 72 registreeritud juhtumi kohta oli 50 kriminaalasja. 2019. aastal pälvis tähelepanu Tallinna Tehnikaülikooli Nurkse instituudis toimunud väidetav Euroopa Liidu rahastuse väärkasutamine, mille tõi avalikkuse ette oma nime ja näoga esinenud vihjeandja, kelle katseid arvatavale pettusele ülikooli sees tähelepanu juhtida kuulda ei võetud. Käesoleva raamatu kirjutamise ajal

toimuvad uurimised Haridus- ja Teadusministeeriumis, prokuratuuris ja Euroopa Pettustevastases Ametis (OLAF).

Koht korruptsioonitaju indeksi edetabelis Võrdlus Läti ja Soomega 1998-2019

3. ÜHINGU TEGEVUS

3.1. KORRUPTSIOONIALASE TEADLIKKUSE TÕSTMINE ÜHISKONNAS

„Tähtsaim on ühiskonnas moraali ja vóoruslikkuse edendamine ning avalikkuse teadlikkuse suurenemine korruptsiooni ohtlikkusest demokraatlikule ühiskonnakorraldusele“ – Agu Laius, 2000

Üks neljast Korruptsioonivaba Eesti põhikirjas sätestatud põhieesmärgidest on Eesti elanikkonna korruptsiooniteadlikkuse tõstmine. Erinevate aastakümnete jooksul on korruptsiooni olemus muutunud, mistóttu ei pruugi inimesed korruptsiooni uusi vorme kohe vale käitumisena näha. Erinevate korruptsiooniliikide erineval ajal domineerimise tõttu on meie riigis olnud mitmeid perioode, kus inimesed tegelikult ei tea, mis on korruptsioon, kuid samas liigitavad ka mitmed korruptsiooniga mitteseonduvad tehingud ikkagi korruptsiooniks.

2010. aastate alguses ühingus aktiivsed olnud Jaanus Tehver ja Asso Prii meenutavad, et nende ühingus tegutsemise perioodil oli korruptsiooni mõiste hakanud ühiskonnas devalveerima – korruptsiooni siit pandi juurde erinevatele tegevustele, mis võib-olla tegelikult ei olnud korruptsioon. Korruptsiooniprobleemi tegelik sisu jäi aga seetóttu ühiskonnas põhimótteliselt teadvustamata. „Meie põhiline tegevus oligi ühiskonnale korruptsiooniilmingute selgitamine,“ räägib Prii. „Me püüdsime olla ajakirjanikele võimalikult kättesaadavad, anda intervjuusid, kirjutada, korraldada erinevaid ümarlaudasid ja seminare.“

Meedia roll on läbi aastate olnud ühiskonna teadlikkuse tõstmisel ülimalt oluline – kust mujalt peaks laiem avalikkus teada saada selle valdkonna probleemidest? Sealjuures on Korruptsioonivaba Eesti alati meeles pidanud, et ühing ei ole kohtumóistja rollis, vaid on pigem kodanikuühiskonna valvekoer, kes tõmbab probleemsetele aladele ja süstemaatilistele vigadele tähelepanu. Suheldes meediaga kehtib ühingul põhimóte, et kellegi suhtes ei väljendutaks põhjusega liiga teravalt. „Mediatiseerunud ühiskonnas kahjuks levib üha enam see, et nii poliitikud kui mittetulundusühingud, et tähelepanu saada, ütlevad asju võimalikult teravalt, šokeerivalt, võimalikult meeldejäävalt,“ selgitab Tarmu Tammerk. „Meeldejäävuses ei ole halba, aga kui sa võimalikult teravalt midagi ütled, siis sa võib-olla ka liialdad või teed kellelegi liiga.“

Meedia kaudu ühiskonna teadlikkuse tõstmisel on olnud oluline, kuidas lugejatele ja kuulajatele antud teemat esitada. Korruptsiooniteemat käsitledes on lihtne rääkida liiga juriidiliselt, millest aga tavaline meediatarbija ei pruugi aru saada. „Kui me ühingus omavahel räägime, siis me kasutame sageli juriidilist keelt ja võib-olla ka teatud slängi. Näiteks, kui TI töökeel on inglise keel, siis võib olla mingeid ingliskeelseid sõnu, mida me kasutame teatud mõistete kohta,“ selgitab Tarmu Tammerk. Raadiosse või televisiooni selline poolkodeeritud keel siiski ei sobi. Tammerk on läbi aastate ühingu meediasuhtluse korraldamise eest hoolitsenud. See on muuhulgas hólmanud endas näiteks uute juhatuste liikmete lühikesi mitteametlikke meediakoolitusi, kus nad on saanud häid näpunäiteid edukaks meediasuhtluseks. Nii on ühingu avalikult sõna võtvad liikmed õppinud näiteks seda, kuidas anda edukalt tele- või raadiointervjuud, arvestades meediumile ja saateformaadile omaseid nüansse.

Esimene laiemale auditoriumile suunatud projekt leidis aset juba 2000. aasta aprillis, kohe pärast Korruptsioonivaba Eesti loomist. Koostóos Eesti Raadioga tehti aprilli- ja maikuu jooksul

„Argipäeva” saate raames Vikerraadios kaheksa korruptsiooniteemalist saadet, mida juhtis Tarmu Tammerk. Saadetesse kaasati nii korruptsioonivastase võitluse eksperte riigiinstitutsioonidest ja kolmandast sektorist kui ka tavalisi inimesi tänavalt, kellel oli võimalus rääkida enda suhtumisest ja kokkupuutest korruptsiooniprobleemiga. Iga saate jaoks oli valitud erinev aspekt – käsitleti näiteks seadusandlikku võimu, korruptsioonivastase erikomisjoni tööd, huvigruppide lobitööd parlamendis, kohtusüsteemi, kohalikke omavalitsusi, erakondade rahastamist, korruptsiooni statistikat, erasektorit. Rahva hulgas oli nende saadete järgi vajadust ja väga palju tuli tagasisidet. „Pärast seda saadet või järgmisel päeval oli raadiomaja fuajeesse mulle ümbrikuid jäetud, et näete, vaadake meie asi ka läbi ja siin me leiame, et meile on liiga tehtud,” meenutab Tarmu Tammerk.

Üksikuid raadiosaateid korruptsioonist on Vikerraadios pärast seda mahukamat projekti veelgi tehtud – „Argipäeva” saated 2002. aasta aprillis erakondade rahastamise kohta ja 2003. aasta jaanuaris avaliku informatsiooni kättesaadavusest. Nendest tihemini on Korruptsioonivaba Eesti liikmeid raadiosse intervjuudele kutsutud. Ainuüksi juba Vikerraadio päevakajalistest saadetest nagu „Päevakaja”, „Reporteritund” ja „Uudis+” võib Korruptsioonivaba Eesti esindajaid kuulda kogu Korruptsioonivaba Eesti 20-aastase ajaloo jooksul. Lisaks sellele on KVE liikmed olnud kaasatud ka näiteks Kuku Raadios ja Äripäeva raadios peetud teemakäsitlustes.

2002. aastal oli inimeste korruptsioonist teadlikkuse tõstmise eesmärgiga üheks oluliseks projektiks „Üldsuse teadlikkuse tõstmine korruptsiooniga seonduvast probleemistikust veebilehekülje, TI Sõnumilehe ja raadiosaadete kaudu”. Selle projekti tulemusel alustati neli korda aastas väljaantava korruptsioonialase sõnumilehega ja loodi kodulehekülg. Väljaantavad sõnumilehed olid mahukad ja katsid mitmeid teemasid. Nii võis esimesest sõnumilehest, mis ilmus 2002. aasta juunis, lugeda teemadel „Siseaudit Eesti valitsussektoris kui korruptsiooni ennetaja”, „Kohalik omavalitsus vajab oma kontrollisüsteemi”, „Korruptsiooni ja kuritarvituste vastu aitab läbimõeldud süsteem”, „Ühtse halduse olulisus korruptsiooni vältimisel ja

VIKERRAADIOS

Uus saade – “Korruptsioonivaba Eesti”

Vikerraadio annab mais ja juunis eetrisse kaheksast saatest koosneva sarja “Korruptsioonivaba Eesti”, mille eesmärk on rõhutada demokraatliku ühiskonna eetikakannet ja kujundada inimestes korruptsiooniilmingute suhtes taunivat hoiakut.

Kahes esimeses saates räägiti sellest, kuidas inimesed igapäevaelus enda ümber korruptsiooni tajuvad ning kas ja kuidas on selle eest kaitstud seadusandlik võim. Kolmandas saates 15. mail tuleb kõne alla kohtusüsteemi haavatavus.

Saatesari sünnib koostöös J. Tõnissoni Instituudi korruptsioonialüüsi keskuse juurde loodud mittetulundusühinguga Korruptsioonivaba Eesti. Kokku kaheksas saates võetakse vaatluse alla tähtsamad valdkonnad – kuidas on huvigruppide lobitöö, ametiseisundi kuritarvitamine, altkäemaksude ja onupojapoliitika eest kaitstud seadusloome, kohtusüsteem ja registrid, omavalitsused, eraettevõtlus, erakonnad ja politseisüsteem. Saadetes osalevad poliitikud, ülikoolide õppejõud, kohtunikud ja teised avaliku elu tegelased ning alati ka üks ajakirjanik, kes räägib mõnest oma väljaande tarvis uuritud korruptsiooniilmingust. Teravikuna juhib saatesarja Eesti Ajalehtede Liidu tegevdirektor ja ühingu Korruptsioonivaba Eesti aseesimees Tarmu Tammerk.

“Korruptsioonivaba Eesti” on eetris seitsmel järjestikusel esmaspäeval “Argipäeva” aegadel kell 14.05, kordus öhtul kell 19.05.

ennetamisel“, „Riigihangete olemus“, „Haldusakti põhjendamiskohustus riigihankemenetluses – riigihankemenetluse tulemuse tunnustamise õiguslik tagatis“, „Korruptsioonisüüdistused: pada ja katel“, „Altkäemaksu maksjate indeks 2002“ ja „Korruptsiooni vastu võitleja abimaterjal“.

Trükimeedia on samuti olnud läbi aastate Korruptsioonivaba Eesti truu kaaslane. Ühe esimese ajalehes ilmunud kirjatükina võib välja tuua Agu Laiuse vastulause „Korruptsiooni vastu peab ka Eestis võitlema“, mis ilmus Äripäevas nädal pärast 2000. aasta 20. aprillil avaldatud Äripäeva ajakirjaniku Tiit Elneri artiklit „Korruptsioon peab Eestis olema“, mille sisu küll pealkirja ei tõestanud, kuid siiski tõi välja sel ajal Eestis valitsenud olulised hoiakud korruptsiooni suhtes – peamiselt huvipuuduse ja inimeste omakasus. „Korruptsiooni vastu saab tulemuslikult tegutseda üksnes ennetavate meetoditega karistuspoliitika ja sanktsioonide asemel. Tähtsaim on ühiskonnas moraali ja vooreslikkuse edendamine ning avalikkuse teadlikkuse suurenemine korruptsiooni ohtlikkusest demokraatlikule ühiskonnakorraldusele,“ kirjutas Agu Laius toona.

VASTUKAJA

Korruptsiooni vastu peab ka Eestis võitlema

Tiit Elneri kategoorilise pealkirjaga artikkel "Korruptsioon peab Eestis olema" (ÄP, 20.04) on eklektiline ega tõesta kuidagi pealkirjas kuulutatut.

Arvutus ametnike palkade ja korruptsiooni seostest ning maksumaksja kahjustest on sedavõrd ebakompetentne lähenemine probleemile, et ei vääriks tähelepanemistki. Paraku esineb samasugust mõtlemist paljudel. Üksnes ametnike palkade kui tahes märgatava suurendamisega pole võimalik ühiskonnas korruptsiooni vähendada. Seda on proovinud paljud lääneriigid mitmes Aafrika riigis, andes valitsustele raha ametnike palkade suurendamiseks. Palgad küll suurenesid, kuid ametnikud jätkasid korruptiivset tegevust, sest see oli kooskõlas kehtivate arusaamadega ametnikele lubatavast tegevusest.

Teine pool Elneri väitest, et ausatele ametnikele makstav suurem palk on maksumaksjale kahjulik, on ise kahjulik, sest pole korrektne. Kui ametnike palga tunduv suurendamine tooks riigiametisse üksnes ausad inimesed, ei ole artiklist lähtuvalt kuidagi võimalik öelda, et sellega saab maksumaksja lihtsalt vastu püske.

Ausad ametnikud tagavad tööülesannete korrektse täitmise, sh tolliametnikud tagavad kõigi seadusega ettenähtud tollimaksude maksmise, maksuametnikud kõigi riigimaksude laekumise, linnavaarametniku tagavad, et linn saaks maksimaalse tulu oma vara rentimiselt või müügil, kohtunikud teevad kiirelt õiglase otsuse jne. Need ametnikud toovad riigiametisse ka moraali ja voores. Sellest tulenevalt on riigi ja omavalitsuse rahakott piisavalt kopsakas ning maksumaksja pigem võidab kui kaotab.

Mitte kuidagi ei ole tõestatud väide, et otsesest korruptsioonist märksa rohkem kahju saab avalik sektor ebaefektiivsusest töökorraldusest. Neid asju ei saa nii võrrelda. Mõlemad on probleemiks ühiskonnas. Kummagi kahjusid on raske hinnata, mõlemaga tuleb järjekindlalt tegeleda.

Korruptsiooni vastu saab tulemuslikult tegutseda üksnes ennetavate meetoditega karistuspoliitika ja sanktsioonide asemel. Tähtsaim on ühiskonnas moraali ja vooreslikkuse edendamine ning avalikkuse teadlikkuse suurenemine korruptsiooni ohtlikkusest demokraatlikule ühiskonnakorraldusele.

Ühtin autori arusaamaga, et valla tasandil on onupoja poliitika levinud ja raske on positiivseid muutusi saavutada. Kuid see tuleneb ennekõike omavalitsuste väiksusest, erakondadel põhineva poliitilise süsteemi nõrkusest ning venivast haldusreformist, mis pole võimaldanud tagada piisavat kontrolli.

Avalik sektor on efektiivne, kui tema tegevuse üle on loodud ühiskonnas tegusalt toimiv kontroll vaba ajakirjanduse ja kodanikuühenduste kaudu, kui ei loobuta "kulutamast aega ja sõnu" näitamas avaliku sektori puudusi ja probleeme, kui tegutsetakse, et neid puudusi kõrvaldada.

Agu Laius
Jaan Tõnissoni Instituudi direktor

AGU LAIUSE VASTUS TIIT ELNERI ARVAMUSARTIKLILE „KORRUPTSIOON PEAB EESTIS OLEMA“

Lisaks artiklite kirjutamisele on muidugi oluline roll ka ühingu poolt välja saadetud pressiteadetel. „Vaatame, mis on selle väljaande, ajalehe või selle portaali proffil. Mõtleme, kas teha üldine pressiteade kõigile, kogu meediale – siis ta saab natuke kajastust igal pool – või teeme hoopis ühe pikema artikli ja saadame ta sihtmärgistatult ühte toimetusse – sealtkaudu saab ta teatud mõttes hoopis rohkem tähelepanu,“ kirjeldab Tarmu Tammerk.

Teadlikkust on tõstnud ka iga-aastane **korruptsioonivastase teo** tunnustus, mida on välja antud alates 2016. aastast. Tunnustuse eesmärk on tunnustada mõnd tegu, isikut või organisatsiooni, mis või kes on oluliselt laiendanud korruptsioonialast arutelu, toonud kaasa uuendusi korruptsiooniennetuses, muutnud organisatsiooni või valdkonna korruptsioonivabamaks. Esimesel korral, 2016. aastal pälvis tunnustuse Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjon. „Erakondade Rahastamise Järelevalve Komisjoni pikaajaline järjepidev töö toomaks selgust, mil määral võib avalikke vahendeid erakondlikeks eesmärkideks kasutada, on silmapaistev näide organisatsioonist, kes on pühendunud läbipaistvama Eesti ühiskonna saavutamisele,” kommenteeris Erkki Jaakkola siis.

2017. aastal anti korruptsioonivastase teo tiitel Keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroole. Korruptsioonikuritegude büroo oli sel aastal korraldanud projekti, millega kaasati Tartu kunstikooli tudengeid ja loodi korruptsiooni kujutavaid visuaale, et kaasata noori korruptsioonikuritegude ennetamisse ja jagada noorte endi nägemust korruptsioonist. „Otsustasime seekord avaldada tunnustust algatusele, mille rõhuasetus on just kuriteo ennetusel, kuna ennetustöö on korruptsioonivastase võitluse üks tugisambaid,” selgitas Jaakkola. Järgmisel aastal jäi aga korruptsioonivastane tegu välja kuulutamata. Nominente küll oli, kuid ükski neist ei täitnud kriteeriume ega olnud vääriline nominent. „Meie otsus aga ei peegelda seda, et tähelepanu vajavaid teemasid pole,” kommenteeris Elsa Leiten. „Vastupidi – näiteks oli valikukomisjonis arutlusel väärkäitumisest teavitamine ehk niinimetatud vilepuhumine. Eestis räägitakse sellest tihti kui pealekaebamisest. Kriitikat väärleb Danske Banki vihjeandja nime avaldamine Eesti ajakirjanduses, mis on vastuolus teavitajate kaitse printsiipidega”.

PILT TEHTUD KORRUPTSIOONIVASTASE TEO 2018 VÄLJAKUULUTAMISE ÜRITUSEL

2019. aasta tõi seevastu mitu tugevat nominenti. Tunnustuse said seekord Postimehe ajakirjanikud Martin Laine ja Oliver Kund, kes Tallinna Tehnikaülikooli väidetavat pettust kajastades andsid olulise panuse vihjeandjate kaitse temaatika tõstatamisesse. „Eriti tunnustame ajalehte ja reportereid järjepidevalt vihjeandja kaitseks üles astumise eest.

Olukorras, kus Eesti seadusandlus on vihjeandjate kaitse osas veel puudulik, on eriti oluline teha pidevat selgitustööd ning avalikustada võimalik tagakiusamine,⁴ kommenteeris Erkka Jaakkola.

Loominguliseim viis, kuidas Korruptsioonivaba Eesti on toetanud korruptsioonist teadlikkuse suurenemist, leidis aset 2016. aasta kevadel. Märtsis käis Tarmu Tammerk Rakveres kohtumas kunstnikega, et inspireerida neid Rakvere Galerii kevadnäituseks „Korruptsioon“. Kuraator Riho Kütt kommenteeris Virumaa Teatajale, et ta valis kevadnäituse jaoks teema, mida on valus puudutada, aga mis on elus olemas. Tarmu Tammerk aitas kunstnike ettevalmistusperioodil, avades neile korruptsiooni mõistet ja avaldumisvorme, et kunstnikel oleks lihtsam teemat kunstikeeles esitada. Kuu aega kestval näitusel osalesid 17 kunstnikku oma teostega ja igaüks valis korruptsiooni kujutamiseks omanäolise viisi⁴.

Lisaks üldisele avalikkusega suhtlemisele on Korruptsioonivaba Eesti keskendunud teavitustöös ka kindlatele aladele. Ühing on 20 aasta jooksul välja andnud hulganisti käsiraamatuid, mis aitavad tõhustada korruptsiooni vastu võitlemist ja selle ennetamist Eestis, andes nõu erinevate sektorite töötajatele, kuidas tuleks korruptsiooniteemat käsitleda ja ausalt toimida. Juba Jaan Tõnissoni Instituudi Korruptsioonianalüüsi Keskuse alt ilmusid näiteks „TI Source Book“ – erinevate valdkondade analüüse ja korruptsioonivastase võitluse juhiseid sisaldav korruptsiooniteemaline käsiraamat –, artiklikogu „Korruptsiooni võimalikkusest avalikus sektoris“. Iseseisva ühinguuna on samuti Korruptsioonivaba Eesti kokku pannud mitmeid käsiraamatuid, mis puudutavad teemasid alates kohalikest omavalitsustest ja erasektori korruptsioonist kuni lobitöö ja vihjeandmiseni välja.

2010. aastate alguses oli lisaks teadlikkuse tõstmisele oluline eesmärk ka ühingu tuntuse kasvatamine. „Samuti püüdsime järk-järgult suurendada oma kodulehe funktsionaalsust ja informatiivsust, et sellest kujuneks korruptsioonilase informatsiooni keskus avalikkuse jaoks,“ võib ühingu 2010. aasta eesmärkide hulgast leida. Paljud inimesed, saades teada Korruptsioonivaba Eesti olemasolust, on pöördunud ühingu poole, kui neil on isiklikke juhtumeid, mille puhul nad abi vajavad, või kui nad on märganud ühiskonnas korruptiivsena paistvaid tegusid või ei ole rahul avalike vahendite kasutamisega. Korruptsioonivaba Eesti näol ei ole tegemist õiguskaitseasutusega, mistõttu on ühing need juhtumid siiski edasi pädevate asutuste poole suunanud.

Noorte korruptsioonist teadlikkuse tõstmiseks kuulutas Korruptsioonivaba Eesti 2011. aasta 9. detsembril välja esseekonkurssi gümnaasiuminoortele. Noortel oli võimalik avaldada oma mõtteid teemadel „Korruptsioon – kas väljajuuritav pahe või paratamatus?“, „Mis on korruptsioonis halba, kui asjad kiiremini liikuma hakkavad?“ ja „Mida külvad, seda lõikad. Eeskujuks olemise mõjust“. Esseekonkurssi eesmärk oli gümnaasiumiõpilasi ärgitada mõtlema aususe ja läbipaistvuse teemadel ning ka ühiskonnaõpetuse tundides arutleda poliitilise kultuuri ning eetilise ja õiglase ühiskonnakorralduse teemadel. Konkursile laekus 52 tööd erinevatest koolidest.

⁴ Ü, Kask. Rakvere galerii tegi taas ajalugu. – Kuulutaja 13.05.2016. Arvutivõrgus: <http://www.kuulutaja.ee/rakvere-galerii-tegi-taas-ajalugu/>

Mida külvad, seda lõikad. Eeskujuks olemise mõjust

Ma seisin teel, ristmikul, kui täpne olla, ning nägin enda ees kolme teed. Üks neist viis märke ning oli raske: sellel teel pidi olema sihikindel ja oma valikutele kindlaks jääma. Muidu lihtsalt ei jõuaks eesmärgini. Teine tee oli küll künklik, käänuline ja vahel leidus seal ka kive, millest üle ronida, kuid sellegipoolest oli see kergem kui eelmine valik. See tee nõudis samuti enesele kindlaks jäämist, kuid seal võis teha mõningaid mööndusi: mõnikord saaks seal ehk teed lõigata ja nii vaeva vähendada. Ja siis oli seal kolmas tee – ilus, lai –, millel käia oleks kindlasti mõnus ja kerge. Sellel teel polnud vaja ei enesele kindlaks jääda, polnud vaja sihikindlust ja tundus, et sellel võis teha kõike, mida tahtsid.

Mina seisin ristmikul ega suutnud valida, milline teedest oleks õige. Mitte kerge, sest seda ma juba teadsin, aga just nimelt õige. Ja kasulik, sest tänapäeval käib kõik selle järgi, mis on kasulik. Arvatakse ka, et kasu peab tulema mulle endale, mitte kellelegi kolmandale. Kuid mina polnud selles tol hetkel veel kindel.

Äkki liitus minuga veel üks rändaja, kes peatus hetkeks ning läks siis kerge raja peale. Ta tundus teadvat, mida teeb, oli ta ju nii uhke ja kõrk, ei tahtnud mind isegi mitte tervitada. Otsustasin talle järgneda ja ta enda eeskujuks võtta. Selline uhke isand peab ju teadma, mis on õige! Nii me siis läksime kahekesi mööda seda laia rada, mida mööda käia oli tõepoolest lihtne. Nägin eemal teisi pingutamas ja tundsin, kuidas minus see kasvas uhkus, et olin teistest paremal järjel. Väärtused, mida ma enne kaalusin – enesele kindlaks jäämine ja sihikindlus – ei tundunud enam kuigi tähtsad. Tähtis oli järsku see, kui kerge minul oli.

Järsku jagunes tee uuesti. Seekord olid teel ka sildid. Paremale viis tee „Ausus“, vasakule „Korruptsioon“. Esimene nendest juhatas selle raske mägise tee juurde, teine oli aga ilus edasi. Minu eeskujul valis kõhklematult selle, mis viis korruptsiooni juurde. Oleksin tahtnud talle järgneda, kuid miski hoidis mind tagasi. Mõtlesin, mis on korruptsioon – ametiseisundi kuritarvitamine omakasu eesmärgil, ametiisikute äraostetavus, altkäemaksuvõtmine, moraalne laostumus –, ning mind tabas järsku hirm: sellele teele minnes poleks minus enam ju inimlikkust, poleks moraalitunnet ja kui ma laseksin ennast ära osta, poleks minus ka mingit lojaalsust ega truudust. Tema, jah, valis selle tee, aga kui ma järgneksin tema eeskujule, järgneks ehk keegi ka mulle. Nii kaoks maailmast kogu õiglus. Aga ilma õigluseta poleks ma ju mingi inimene, vähemalt mitte õige. Valisin raske tee.

Oma sihtmärki jõudsin tükk aega hiljem kui mu eeskuju. Aga me kohtusime – siis polnudki ta enam kõrk ja uhke ning ma teadsin, mis temaga juhtunud oli. Ta oli kõike teinud omakasu nimel, oli raha võtnud, eelistanud rahaandjaid ja oma kiiret liikumist ära kasutanud. Ta polnud usaldusväärne, oli reetnud, kui vaja, sest temas polnud enam moraalitunnet. Temaga tehti aga samamoodi – ka teda reedeti, teda ei usaldatud ja teda põlati. Ning see hävitas tema uhkuse olla inimene, nagu oli kerge tee hävitanud kogu sihikindluse, sest seda polnud vaja.

Minu eeskujul, kes nüüd oli kaotanud oma autoriteedi, vaatas minu poole paluvate silmadega, soovides, et keegi näeks temas midagi muud peale inimese, kes kasutas võimu iseenda upitamiseks. Mina aga kehtasin õlgu ja vastasin: „Mida külvad, seda lõikad.“ Keerasin selja ja tahtsin lahkuda, kuid lisasin siiski: „Enesele tuleb kindlaks jääda. Ainult aus inimene suudab seista püstipäi, kuna tema on kõik oma elus iseenese tööga välja teeninud.“ Mul oli temast kahju, aga ma ei saanud teda aidata: kord usalduse jalge alla trampinud inimene seda enam nii kergesti ei leia.

Korruptsioonivaba Eesti on alates 2017. aastast osalenud kogukonnapraktika nimelises koolide ja vabaühenduste koostööprogrammis, mille raames on õpilastel võimalik ühiskonnaõpetuse aine raames sooritada põgus praktika mõnes vabaühenduses. Nii on Korruptsioonivabas Eestis viimaste aastate jooksul praktika läbinud põhikooli- ja gümnaasiumiõpilased Tallinnast, Rakverest ja ka Narvast. Praktikateemad on õpilastel olnud väga laiahaardelised – Tallinna Saksa Gümnaasiumi abiturientid töötasid lobitöö ja ärikorruptsiooni teemadega, Rakvere Reaalgümnaasiumi praktikant abistas korruptsioonivastase päeva läbiviimisel ning Narva Soldino Gümnaasiumi 9. klassi õpilased õppisid üldisemalt korruptsioonist ja selle äratundmisest ning keskendusid pigem kohaliku tasandi korruptsioonile, pannes kokku venekeelse uudiskirja ja mõeldes välja väikese korruptsiooniennetusliku projekti.

KOGUKONNAPRAKTIKANDID KVE KONTORIS (2018)

Noorte harimist peab üheks endale hingelähedaseks teemaks ka praeguse juhatuse liige Piret Kustasson. „Väärtuste kujundamine tegelikult ei alga ju siis, kui inimene on jõudnud kahekümneviieendasse eluaastasse,“ selgitab ta. Kustasson meenutab, kuidas nad Korruptsioonivaba Eesti ja Justiitsministeeriumiga käisid gümnaasiumiõpilastele rääkimas korruptsiooniteemadel, et panna noored mõtlema ja arutlema erinevate juhtumite üle. „Lastel on hästi erinevad arusaamised, kust hea ja kurja piir jookseb. Me kõik oleme erinevatest kodudest ja erinevast taustsüsteemist pärit. Kindlasti ei ole see halb, kui ka Korruptsioonivaba Eesti annab

omalt poolt panuse laste ja noorte inimeste kaasamisse ja nende väärtushoiakute kujundamisse.“

Noored kui riskigrupp

Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond on neli korda – 2004., 2006., 2010. ja 2016. aastal – läbi viinud uuringu „Korruptsioon Eestis. Kolme sihtrühma uuring: elanike, ettevõtjate ja avaliku sektori töötajate korruptsiooniküsitluse tulemused“. Uuringu eesmärk on kaardistada vastajate eetilisi hoiakuid, korruptsiooni leviku tajumist ja vahetut kokkupuudet igapäevase nn väikese korruptsiooniga.

Üldiselt on inimeste korruptsiooniteadlikkus aastate lõikes paranenud, kuid siiski on näha teatud riskigruppe, kes suhtuvad korruptsiooni kergemalt. Üheks selliseks grupiks on noored, alla 25-aastased inimesed. Noored tunnevad korruptsiooni kehvemini ära, on selle suhtes tolerantsemad ning peavad korruptsiooni levinumaks kui see päriselt on. Lisaks on nooremad ettevõtjate juhid korruptsioonialtimate.

2010. aasta uuringust tuli välja, et 44% noortest oleks nõus altkäemaksu pakkuma, samas kui vanusegrupis 56-74 aastat oli nõustujaid 23%. Noored olid ka siis korruptsiooni suhtes sallivamad ja pidasid seda levinumaks kui vanemad inimesed. Korruptsiooniprobleemi vähendamiseks on sellised näitajad aga üsna kehavõitu. Sel ajal kehtiva riikliku korruptsioonivastase strateegia valdkondade hulgas ei leidunud noortele suunatud hariduslikku laadi tegevusi ning seda ei ole ka ette nähtud kooliprogrammi kohustusliku osana.

3.2. AVALIK SEKTOR

Kohtud

Kodanikud ja vabaühendused olid pikalt suuremat tähelepanu pööranud seadusandliku ja täitevvõimu tegevusele, jättes tähelepanu alt välja kohtuvõimu, mis praktilisel tasandil omab otsustavat tähtsust kodaniku- ja inimõiguste tagamisel igas riigis. Korruptsioonivaba Eesti alustas 2008. aasta aprillis koos Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskusega projekti „Eesti kohtud – osa võimustruktuurist, mis väärib jälgimist“.

Projekti esimeseks eesmärgiks oli luua riigivõimust sõltumatu mehhanism ja metodoloogia kohtusüsteemi kui omaette võimuharu tegevuse jälgimiseks ja soovitude tegemiseks selle parendamiseks kodanikuühiskonna poolt. Projekti teiseks eesmärgiks oli luua mehhanism ja viia läbi esialgne riigivõimust sõltumatu analüüs korruptsioonijuhtumite ja nende võimuorganite (eriti, aga mitte ainult kohtute) poolt menetlemise analüüsimiseks ning põhjalikumalt riigivõimust sõltumatut käsitlemist vajavate valdkondade väljaselgitamine.

Projekt leidis TI-s väga laia kõlapinda – Korruptsioonivaba Eesti oli üks väheseid kodanikuühendusi Kesk- ja Ida-Euroopas, kes teadlikult ja plaanipäraselt tegeles kohtusüsteemi uurimisega korruptsioonivastase võitluse projekti raames. Varem oli TI harukontoritest üksnes Itaalia väikeses mahus teemaga tegelenud. Korruptsioonivabale Eestile tehti ka ettepanekuid sellelaadse projektiga eksperdina ühinemiseks.

Poliitikud

Valimised on olnud üks hea põhjus, kuidas tuua poliitikute tähelepanu korruptsiooniteemale. „Eestis on väga tihti valimised – Riigikogu valimised, kohalikud valimised. Nendega seonduvalt

kutsus ühing valimistel kandideerinud erakondi ja üksikkandidaate üles andma selgeid lubadusi seoses korruptsioonivastaste tegevustega,“ meenutab Jaanus Tehver.

Kohalike omavalitsuste valimise ajal 2013. aastal tegi Korruptsioonivaba Eesti erakondade ja valimisliitude hulgas küsitluse, et saada ülevaade kandideerijate arvamusest korruptsiooni ennetamisel ja tõrjumisel kohalikes omavalitsustes. Vastamise aktiivsus oli äärmiselt madal – laekus vaid 34, millest 15 olid valimisliitude esindajatelt ja 14 Sotsiaaldemokraatliku Erakonna esindajatelt. Hoolimata vähestest vastustest eelmiste valimiste ajal, osales Korruptsioonivaba Eesti 2014. aasta Euroopa Parlamendi valimiste eel toimunud TI aktsioonis. Ühing kutsus kandidaate allkirjastama töotust käitumaks saadikuna läbipaistvalt ja hoidumaks altkäemaksust. Eestis allkirjastas töotuse 12 kandidaati, kellest üks, Tunne-Väldo Kelam, jõudis sel korral ka Euroopa Parlamenti. 2019. aasta Euroopa Parlamendi valimiste eel aktsiooni korralti ning lubadustega liitusid ka seekord 12 kandidaati, kellest kahjuks keegi valituks ei osutunud.

Korruptsiooniteemade arutamiseks on ühing kutsunud kokku ümarlaudu, kus poliitikutega arutatakse erinevate korruptsiooni puudutavate teemade üle. Esimese ümarlao korraldas ühing 2014. aasta augustis. Korruptsioonivaba Eesti kutsus kokku Eesti erakondade esindajad, kaasa arvatud parlamendivälised erakonnad, et arutada erakondadele olulistel korruptsiooniteemadel. Arutleti ka poliitilise reklaami üle ning erakondade esindajad selgitasid vabas vormis korruptsiooniriske poliitilisel maastikul. Teine ümarlaud, kus osalesid Keskerakonna, Sotsiaaldemokraatide, IRL-i, EKRE ja Vabaerakonna esindajad, leidis aset 2015. aasta veebruaris. Sel korral oli teemaks poliitiline teavitustegevus ning selle finantseerimine avalikest vahenditest.

3.3. ÕIGUSLOOME MÕJUTAMINE

Korruptsioonivastane strateegia

Õige pea pärast Korruptsioonivaba Eesti loomist 2000. aastal märgati, et Eestis puudub riiklik plaan võitluseks korruptsiooniga. Ühing mõistis taolise strateegia vajalikkust ning seadis eesmärgiks saavutada riikliku korruptsioonivastase strateegia loomine. Õnneks oli Euroopa Liitki Eestile ette kirjutanud, et kui tõesti tahetakse liikmesriigiks saada, peaks riigis selline tegevuskava ikkagi olemas olema. „Kui see sai esile toodud, ei saanud poliitikud kuidagi vastu vaielda. Tegevuskava vajalikkusest rääkisime me ka varemalt, aga ega enne ei hakatud tegema, kui see nõue komisjoni poolt väga selgelt välja toodi,“ meenutab Agu Laius.

Esimese tegevuskava loomise ajaks oli Jaan Tõnissoni Instituut, mille all Korruptsioonivaba Eesti tegutses, jõudnud oma mõjukust tõestada, mistõttu kaasati ühing juba esimese korruptsioonivastase strateegia „Aus riik“ loomisesse. Strateegia rakendus 2004. aastal ja koostati sel ajal nelja-aastasele perioodile.

2007. aasta augustis kaasati ühing ka järgmise riikliku korruptsioonivastase strateegia koostamisse, mille eesmärk oli suurendada inimeste teadlikkust korruptsioonist, avaliku sektori otsuste ja tegevuste läbipaistvust ning edendada ja arendada korruptsioonikuritegude uurimise kvaliteeti. Mitmed Korruptsioonivaba Eesti poolt esitatud ettepanekutest jäid selle strateegia koostamisel arvestamata. Erinevalt eelmisest riiklikust strateegiast sai ühingust nüüd üks strateegia meetmete täitjatest. Ühingule anti kaks ülesannet: korraldada koolitusi ajakirjanikele uuriva ajakirjanduse edendamiseks ja analüüsida korruptsiooniprobleemi ajakirjanduses. Viimase tulemusel valmis uurimus „Läbipaistvus Eesti ajakirjanduses“, milles uuriti korruptsiooni käsitlemist Eesti ajakirjanduse poolt ja korruptsiooni Eesti ajakirjanduses. Korraldatud koolitustel osales 40 ajakirjanikku 21 toimetusest ja lisaks anti välja huvide konflikti käsiraamat ajakirjanikele.

Korruptsioonivaba Eesti osales ka järjekorras kolmanda, 2013-2020. aastateks loodud korruptsioonivastase strateegia töörupis ja Avatud Valitsemise Partnerluse (Open Government

Partnership - OGP) ümarlaua töös. Ühing soovitas tõsta avaliku sektori professionaalsust ja vähendada politiseeritust, soodustada standardiseeritud juhtimissüsteemide kasutuselevõttu, juurutada korruptsioonivastaseid programme asutustes osana juhtimissüsteemist, tõsta elanikkonna teadlikkust, panustada rohkem sisulistesse korruptsiooniuuringutesse ja analüüsidesse ning kajastada strateegias ka väärkäitumisest teavitajate kaitset. Täitmise osas alustati 2018. aastal Justiitsministeeriumi tellimusel ja Korruptsioonivaba Eesti eestvedamisel korruptsiooniriskide tuvastamise keskkonna loomist kohalikele omavalitsustele.

Korruptsioonivastane seadus

Taasiseseisvunud Eesti korruptsiooniennetusliku tegevuse seisukohalt üks olulisemaid õigusakte, esimene korruptsioonivastane seadus, võeti vastu 1995. aasta jaanuaris. Uut korruptsioonivastast seadust hakati välja töötama kümme aasta hiljem, mis võeti lõpuks vastu alles 6. juunil 2012 ja rakendus aasta hiljem aprillis. Uue korruptsioonivastase seaduse eesmärk oli suurendada avaliku sektori läbipaistvust ja tõhustada huvide deklareerimise süsteemi. Seaduse teise kooskõlastusringi käigus esitas Korruptsioonivaba Eesti omalt poolt mitu muudatusettepanekut.

Korruptsioonivaba Eesti arvas näiteks, et ametiisiku poolt saadava sotsiaalmaksuga maksustatava tasu avalikustamise piirmäär, milleks pakuti 36-kordset viimasena avalikustatud Eesti keskmist kvartaalset palka, on liialt kõrge, ametiisikule viisakusavaldusena antava soodustuse vastuvõtmise lubamine ühe kuu töötasu alammäära ulatuses on mittevajalik ja põhjendamatult, ametikohustuste täitmisel viisakusavaldusena käsitletavate soodustuste vastuvõtmisest teatamine peaks olema kohustuslik, eelnõu peaks võimaldama asutuse juhil kehtestada korruptsiooni ennetamisele suunatud strateegiline tegevuskava ja selle täitmisprogramm ning iga avaliku asutuse juhil peaks olema õigus kehtestada asutusesiseselt majanduslike huvide deklareerimise kohustus ametiisikute suhtes, kelle puhul on hinnanguline korruptsioonirisk kõrge. Nendest ettepanekutest arvestati kolme – piirmäär jäeti eelnõust välja, ametiisik peab viisakusavaldusena antud soodustusest teatama ja deklaratsioonide esitamise kohustuse osas muudeti eelnõud oluliselt paindlikumaks.

Riigikogu liikmete eetikakoodeks

Riigikogu liikme hea tava võeti vastu 2014. aasta detsembris. Ettepaneku Riigikogu liikmete eetikakoodeksi loomiseks käis Korruptsioonivaba Eesti välja juba 2011. aasta lõpus. Sellel ajal olid Euroopa Liidu 27 liikmest parlamendiliikme eetikakoodeksid olemas juba Lätis, Maltal ja Poolas ning Iirimaa, Saksamaal ja Ühendkuningriigis kehtis parlamendiliikmetele käitumiskodeks, mis oma olemuselt on eetikakoodeksist spetsiifilisem ja detailsem. Riigikogu madal maine ja nõrk poliitiline kultuur andis põhjust ka Eestis kehtestada eetikakoodeks. „Juba mitu-mitu aastat tagasi oli see teemaks, et Riigikogu liikmete reputatsioon ei ole kõige parem – küll käitutakse imelikult või omakasupüüdlikult, väljendutakse halvasti, antakse Riigikogu kõnetoolis esinedes halba eeskuju või osalevad mingite erafirmade reklaamides – näiteks sellised asjad. Korruptsioonivaba Eesti hakkas ajama seda, et hea tava kirja panna,“ meenutab Tarmu Tammerk.

Ühing hakkas 2012. aastal aktiivselt tegutsema selle nimel, et ka parlamendiliikmed mõistaksid koodeksi koostamise vajalikkust. Korruptsioonivaba Eesti saatis fraktsioonide esimeestele ja Riigikogu juhatusele avaliku kirja, kus väljendati muret ja paluti nende arvamusi eetikakoodeksi loomise osas. Jaanuaris kohtuti ka Riigikogu korruptsioonivastase seaduse kohaldamise erikomisjoniga ja õnneks ei jäänud Korruptsioonivaba Eesti täielikult hüüdja hääleks kõrbes. „Riigikogust paar inimest võttis tuld ja üks nendest oli Kaja Kallas, kes toona oli Riigikogu liige,“ meenutab Tammerk. Kallasest saigi Riigikogus koodeksi loomise eestvedaja, kes kutsus kokku viieliikmelise töörühma. Siiski kulges tee koodeksini üle kivide ja kändude. Esimene eetikakoodeksi versioon lükatigi 2012. aasta novembris tagasi.

Novembris oli ka GRECO teinud Eesti kohta avaldatud IV hindamisaruandes soovitus võtta vastu Riigikogu liikmete eetikakoodeks. Selle soovitus taga oli oma roll ka Korruptsioonivaba Eestil, kes oli GRECO ekspertidega kohtudes rõhutanud koodeksi loomise vajalikkust lähtudes korruptsiooniennetuslikust perspektiivist. Hoolimata GRECO soovitustest ning Korruptsioonivaba Eesti mitmetest sõnavõttudest ja kohtumistest Riigikogu liikmetega, ei liikunud asjad 2013. aastal edasi. Ühing ei näidanud aga märkigi allaandmisest ja jätkas Riigikogu veenmist ka 2014. aastal. Suurimaks probleemiks olid parlamendiliikmete lahkavumused, milline koodeks peaks olema. Võimalusi oli mitu, alates Euroopa Komisjoni korruptsiooniraporti soovitatud kõige rangemast versioonist, sanktsioonimeetmetega eetikakoodeksist, kuni koodeksi mittekoostamiseni.

17. detsembril 2014 võttis Riigikogu juhatus lõpuks vastu Riigikogu liikme hea tava. „Võib vaielda, nagu algusest peale vaieldi, et ta ei ole seaduse jõuga ja ikka seal mõned Riigikogu liikmed ei pea temast kinni, aga vähemalt on olemas mingi referents, mingi viitekoht. Kui on mingisugune probleem, vaatame, mida see Riigikogu liikme hea tava ütleb,“ räägib Tammerk. „Täitsa hea meel on ütelda, et asi, mida me oleme torkinud ja tagant ajanud, on lõpuks tööle hakanud.“

3.4. KOHALIKUD OMAVALITSUSED

Avaliku sektori töötajate korruptsioonialane harimine on olnud Korruptsioonivaba Eesti üks pikaajalisemaid ja olulisemaid ülesandeid. Juba üks esimesi projekte, mille Korruptsioonivaba Eesti veel Jaan Tõnissoni Instituudi Korruptsioonianalüüsi Keskusena töötades ette võttis, oli just eesmärgiga suurendada kohalike omavalitsuste ametnike ja ka riigiametnike korruptsiooniteemalist oskusteavet, et tõhustada võitlust antud valdkonnas. Projekti raames toimus kolm seminari, milles lahati korruptsiooniprobleemi erinevatel viisidel, ja avaldati peamiselt kohalike omavalitsuste ametnikele ja ajakirjanikele suunatud korruptsiooniteemaline publikatsioon „Korruptsiooni võimalikkusest avalikus sektoris“. Samal ajal oli töös ka TI koordineeritud projekt, mille raames analüüsiti korruptsiooni puudutavaid valdkondi, uurides avalikku teenistust ja täidesaatvat võimu, kontrollimehhanisme nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil, legislatiivküsimusi ja kohut, politseid ja prokuratuuri, info- ja sõnavabadust ning valitsusväliste organisatsioonide rolli korruptsioonivastases võitluses.

Esimestel aastatel tehti koostööd ka teiste riikidega. Nii viisid Balti riigid üheskoos ellu projekti „Eesti, Läti ja Leedu ametnike ning ajakirjanike teadlikkuse tõstmine sisekontrolli süsteemist ning poliitilisest korruptsioonist“. Projektiga sooviti arendada Eesti, Läti ja Leedu riikliku terviklikkuse süsteemi, ohjeldades korruptsiooni läbi ametnike ja ajakirjanike koolituse. „Balti riikides on oluliseks probleemiks kohaliku tasandi läbipaistmatus, kuna puudub tõhus ja toimiv sisekontrollisüsteem, samuti ei ole Balti riikides laiemalt käsitletud poliitilise korruptsiooni temaatikat,“ selgitasid projekti läbiviijad siis.

Kohalikes omavalitsustes puuduv kontroll oli ühingule tükk aega murekohaks. Riiklikul tasandil oli sisekontrollisüsteem olemas, kuid kohalikul tasandil ei leidunud süsteemi, mis oleks aidanud vältida seaduste väärakendamist ja raha raiskamist või selle ebaotstarbekat kasutamist. Korruptsioonivaba Eesti jaoks tähendas selline olukord, et korruptsiooni vastu võitlemiseks tuli tähelepanu pöörata just kohalike omavalitsuste ametnike harimisele ja nende korruptsioonialase teadlikkuse tõstmisele. Korruptsioonianalüüsi Keskuse alt viidi selleks ellu projekt „Riikliku terviklikkuse süsteemi parendamine läbi kohalike omavalitsuste ametnike koolituse“, mis jäi ka viimaseks otseselt kohalikele omavalitsustele suunatud projektiks Jaan Tõnissoni Instituudi korruptsioonivastase struktuuriüksuse alt.

Uus hoog kohalike omavalitsustega tegelemiseks algas eraldiseisvas Korruptsioonivabas Eestis 2009. aastal, mil korruptsioonialase teadlikkuse tõstmine kohalikes omavalitsustes seati prioriteetseks töösuunaks. Selleks aastaks võeti plaani tõhusamat ennetustööd võimaldava

„Korruptsiooniteadlikkuse brošüüri“ koostamine, kohalikele omavalitsustele suunatava korruptsiooniennetuskampaania läbiviimine ja korruptsiooniteadlikkuse suurendamine noorte hulgas. Aasta alguses korraldas ühing ümarlaua teemal „Riigihanked ja korruptsioon kohalikes omavalitsustes“. Perioodil 2007-2013 oli Eestil võimalik kasutada ligi kaks korda rohkem Euroopa Liidu struktuuritoetust, mis omakorda suurendas kohalike omavalitsuste poolt läbiviidavate projektide arvu ja suurendas korruptsiooniohtu kohalikes omavalitsustes.

2011. aasta lõpus viidi läbi koolitustesari kohalikele omavalitsustele Tartus, Jõhvis, Pärnus ja Tallinnas, kus käsitleti korruptsiooniohtu kohalikes omavalitsustes, korruptsioonivastastest seadusest tulenevaid piiranguid ametiisikutele ning ametialaste kuritegude liike. Vajadust sellise projekti järgi näitas Riigikontrolli 2009. aasta audit „Korruptsiooni ennetamine kohalike omavalitsuste töökorralduses“, millest ilmnis omavalitsuste piiratud informeeritus korruptsiooniküsimustes ning tõdemus, et sisekontroll kohalikes omavalitsustes on pigem juhuslik kui süstemaatiline ja paljudel juhtudel teostatud märkimisväärselt madala kompetentsusega. Kokku osales koolitustel 146 inimest 99 erinevast omavalitsusest. Projekt viidi läbi koos koostööpartneritega Riigikontrollist, Politsei- ja Piirivalveametist, Kaitsepolitseiametist ja Justiitsministeeriumist. Varem ei olnud sellises koosseisus midagi ette võetud, kuid tänu edukale projektile ei jäänud nende asutuste ja ühingu koostöö viimaseks ühiseks tegemiseks.

Projekti „Korruptsiooniriskide vähendamine Eesti kohalikes omavalitsustes enesekontrolli tugevdamise kaudu“ raames andis Korruptsioonivaba Eesti 2012. aasta märtsis välja käsiraamatu „Korruptsiooni ennetamine kohalikus omavalitsuses“. Käsiraamat sisaldas endas ka enesekontrolli küsimustikku kohalikele omavalitsustele, et juhtida tähelepanu olulistele valdkondadele ja teemadele, millega kohalike omavalitsuste ametnikud peaksid arvestama efektiivse korruptsiooni ennetava töökorralduse loomisel ja läbipaistval juhtimisel. Oma panuse käsiraamatu valmimisse andsid ka mitmed Korruptsioonivaba Eesti koostööpartnerid Siseministeeriumist, Kaitsepolitseiametist, Riigikontrollist, Justiitsministeeriumist, Politsei- ja Piirivalveametist, Rahandusministeeriumist ja Eesti Linnade Liidust.

Justiitsministeerium kuulutas 2018. aasta suve alguses välja konkursi kohalike omavalitsuste volikogu liikmetele ja ametnikele korruptsiooniennetuse- ja koolituskeskkonna välja töötamiseks, mille Korruptsioonivaba Eesti võitis. Ühingu tõdeti, et erinevaid käsiraamatuid, juhiseid ja muid materjale korruptsiooniennetuseks on KOV-idele tehtud varemgi, kuid neid ei kasutata nii palju kui võiks. Näiteks tõlgiti 2015. aastal Euroopa Nõukogu kohalike omavalitsuste kompetentsikeskuse loodud eetika tulemusekaart, mis aga jäi igapäevase tööriistana kasutamiseks liiga keeruliseks. Seetõttu kaasati selle projekti puhul kohalike omavalitsuste esindajaid rohkem kui varem, et loodav veebipõhine interaktiivne korruptsiooniennetuse keskkond lähtuks kohalike omavalitsuste soovidest. Veebikeskkond avalikustati 2019. aasta juunis. Lisaks korraldati 2019. aastal Euroopa Nõukogu toetatud projekti raames kümme töötuba, kus jagati parimaid praktikaid korruptsiooniriskide maandamiseks ja läbipaistvuse suurendamiseks.

3.5. LOBITÖÖ

Täpselt nagu vihjeandmise temaatika, ei ole lobitööga tegelemine Korruptsioonivabale Eestile midagi uut. Siiski võib seda pidada üheks tundlikumaks teemaks ühingu töös. Kui mitmed muud teemad võivad avalikkusele esmapilgul uued ja võõrad tunduda, võetakse need siiski ajapikku omaks. Lobireeglite läbisurumine on seevastu olnud justkui seinaga rääkimine, mis ei ole pikkade aastate jooksul vilju kandnud. Mõjuvõimuga kauplemine on kuriteona karistusseadustikus küll olemas, kuid lobitegevus ise on asi, mis on täpselt reguleerimata. „Kui rääkida lobist kui reguleerimata alast, on seda alati võimalik kasutada ka kurjade plaanide realiseerimiseks, mis ei pruugi kanda endas just seda head eesmärki,“ selgitab Steven-Hristo Evestus. „Sa teed lobitööd

selleks, et mingi huvirühma soovid ja tahted saaksid esindatud poliitikute ees. Sinna võib halvimal juhul olla peidetud erinevaid valguskartvaid tegevusi.“

Jaanus Tehver meenutab, et 2010. aastate alguses läks väga palju energiat sellele, et selgitada riigikoguliikmetele lobireeglite loomise vajalikkust. Pikad arutelud ja rohked kohtumised erakondade, riigikoguliikmete ja Justiitsministeeriumiga olid küll huvitavad, kuid tekitasid ka frustratsiooni - „Räägid ja räägid, aga midagi ei juhtu,“ meenutab Jaanus Tehver aastatetaguseid kohtumisi.

Korruptsioonivaba Eesti esimene lobitöö projekt viidi läbi 1. detsember 2013 - 30. november 2015 ja seda rahastati Euroopa Komisjoni kriminaalpreventsiooni ja kuritegevuse vastase võitluse programmi raames. Eesmärk oli edendada Eesti ja Euroopa Liidu olulisemate sidusgruppide seas läbipaistvust ja parimaid praktikaid lobitegevusega seotud regulatsioonides, poliitikakujundamises ning praktikas. Projekti raames anti välja 2014. aastal „Lobitöö Eesti seadusloomes. Kes, miks ja kuidas?“ ja esitati ettepanekud läbipaistva lobitöö tagamiseks.

Rohkete projektide asemel on Korruptsioonivaba Eesti valinud lobitegevuse vormimiseks sihtrühmade kaasamise. Näiteks 2015. aastal, mis oli lobitöö temaatika osas üks aktiivsemaid aastaid, osales ühing Justiitsministeeriumi kutsel lobireeglite kehtestamise ümarlaual ja paar kuud hiljem tutvustas Riigikogu korruptsioonivastase seaduse kohaldamise erikomisjonile rahvusvahelist võrdlevat lobiuuringut. Sama aasta lõpus korraldas Korruptsioonivaba Eesti avalikule ja erasektorile suunatud lobiteemalise seminari „Lobimine – miks ja kuidas?“, mille eesmärk oli tõsta osapoolte teadlikkust lobimisest, anda konkreetsed juhised korruptsiooniohtlikes olukordades käitumiseks ning arutleda selle üle, kas ja miks peaks lobimine Eestis reguleeritud olema. Lisaks kohalikele esinejatele otsustati kohale kutsuda ka korruptsioonieksperti dr Tilman Hoppe Saksamaalt. Anni Jatsa meenutab, et Hoppele tundus mõte küll kena ja tore, kuid olles mattunud juba sada teise kohustuse alla, oli Tallinnasse lendamine viimane asi, mida ta teha tahtis. „Alles tundud vanasõna meelevaldne tõlge *“the breast of a courageous wolf is a fatty one”* olevat i-le punkti pannud ja dr Tilman Hoppe viis läbi kõige popima töötoa minu KVE-s oldud aja jooksul,“ meenutab Jatsa.

Hetkel on Eesti lobireeglite kehtestamisega muust Euroopast võrdlemisi maha jäänud. Lobitöö reguleerituse osas kuulub Eesti praegu kõige vähem reguleeritud riikide hulka, kust võib leida ka Kreeka, Ungari, Luksemburgi, Malta, Portugali ja Slovakkia. Kõikidel teistel riikidel Euroopa Liidus on kindlad reeglid lobitööks või vähemalt mehhanismid, mis suurendavad lobitöö ja otsuste vastuvõtmise läbipaistvust. Ka Euroopa Liidu institutsioonides on lobitöö selgelt reguleeritud. „Keegi ei lähe ju Europarlamentile lobistama niimoodi, et keegi seda ei teaks, aga millegipärast Eesti parlamendis võib see niimoodi olla,“ toob Jaan Vare näite.

Lobiteema muudab keeruliseks erinev piiride tajumine ja arusaam lobitööst. Kui keegi ütleb Riigikogu liikmetele ette, kuidas mingite teemade puhul hääletada tuleb, siis seda võib korruptsiooniks pidada. Kui lobistid söödavad ministritele ja Riigikogu liikmetele ette informatsiooni ilma, et avaldaksid, kelle nimel seda informatsiooni levitatakse, siis võib seda tegevust samuti korruptiivseks pidada. Teisalt on lobitöö siiski osa demokraatiast, kus erinevatel huvirühmadel on võimalus riigivalitsemise juures kaasa rääkida. Oluline on, et avaliku sektori töötajad oskaksid selles osas vahet teha. „Riigiametnikke, eriti Riigikogu ja valitsuse liikmeid peaks sel teemal ikka veel harima, et nad tunneksid ära, mis on lobi, mis on tõesti osa demokraatiast, ja mis on asi, mida ei tohiks lobiks nimetada, aga mida ikkagi nimetatakse ja mis demokraatiat lõhub,“ usub Jaan Vare. „Kogu meie elu ja ühiskond läheks paremaks, kui lobitöö oleks reguleeritud ja kõigil oleks sellest ühesugune arusaam.“

Oluline osa lobitöö läbipaistvamaks muutmisel on ka lobistidel endil. Täna sel päeval toetavad avalikult lobireeglite kehtestamist nii mitmedki lobistid. Samal ajal võib leida ka vastupidiseid näiteid. Vare tunnistab, et sel alal võib leida tegijaid, kes aeg-ajalt tõmbavad oma tegevusega vee peale kõigele, mis on korruptsioonivastane ja reeglipärane.

Ühingu 20. sünnipäeva ajal on ühiskonnas lobitöö reguleerimise teema kindlasti aktuaalne. Ka Kaitsepolitsei ameti töö lobitöö läbipaistmatuse oma aastaraamatus välja ohuna sisejulgeolekule. Eesti väiksust, kuid ka teiste riikide kogemusi arvesse võttes on Korruptsioonivaba Eesti soov eelkõige näha õigusloome läbipaistvuse suurenemist. Et ranged regulatsioonid võivad viia hoopis vastupidiste tulemusteni, on ühing soovitanud luua tava, mille tulemusena avaldataks kõik ametiisikute kohtumised huvirühmadega, sõltumata sellest, kas tegu on nn traditsiooniliste lobistide või avalikes huvides tegutseva huvikaitseorganisatsiooniga. See aitaks tõsta nii lobitöö kui lobistide mainet ning muuta huvide esindamine demokraatliku esindusprotsessi normaalsuseks - muidugi juhul, kui seda tehakse eetilisel ja läbipaistval viisil.

3.6. ERASEKTOR

2000. aastate lõpus tegi Korruptsioonivaba Eesti esimesi samme erasektoriga koostöö tegemise poole. Paar aastat varem, 2006. aastal tõdeti ühingu, et Eesti äri sektor ei ole veel valmis korruptsiooniga võitlemiseks. Aasta lõpus korruptsioonitajumise indeksit kommenteerides lisas Tarmo Tammer, et äriinimeste leiget suhtumist korruptsiooni ja eetikasse näitab ilmekalt asjaolu, et äri sektorile mõeldud kõrgetasemeline eetikaseminar tuli viimasel hetkel ära jätta, kuna selle vastu ei tuntud piisavalt huvi. Korruptsioonivaba Eesti aga ei andnud alla ja korraldas juba 2007. aasta juunis ümarlause teemal „Äri eetikaga korruptsiooni vastu“, et arutada, kuidas Eestis tunnetatakse äri eetika vajadust ning milline on heade äritavade mõju korruptsioonile. 2008. aasta aprillis korraldati esimene kahepäevane Baltimaade-Põhjamaade äri eetikateemaline ühiskonverents, kus analüüsiti erasektori äri eetika hetkeseisu Eestis ja kogu regioonis ning jagati oma kogemusi äri eetika tavade, printsiipide ja eesmärkidest.

Korruptsioonivaba Eesti välismaised partnerorganisatsioonid jäid konverentsiga rahule ja tegid ühingu ettepaneku jätkata äri eetika teema käsitlemist kogu regiooni ulatuses. 2009. aastal alustati Põhjamaade Ministrite Nõukogu toetusel samanimelise projektiga „Äri eetikaga korruptsiooni vastu“, mille eesmärk oli tõsta äri eetikaalast teadlikkust Eestis, selgitada ettevõtlusvaldkonnale ja üldisele avalikkusele, et head äri eetika tavad on pikas perspektiivis äärmiselt kasu(m)likud. Projekti raames korraldati 2009. aprillis II Baltimaade-Põhjamaade ühiskonverents „Äri eetikaga korruptsiooni vastu“, kus jällegi osalesid ettevõtete esindajad, TI esindajad Eestist, Lätist, Leedust, Soomest, Norrast ja Rootsist, poliitikud, ametiasutused ja ajakirjanikud. Sellele konverentsile sattus ka äsja finantssektoris tööd alustanud Erkki Jaakkola, kes tundis kohe, et Korruptsioonivaba Eesti tegevus on just see, millega ta tahaks seotud olla – ühelt poolt ise end arendada ja teiselt poolt anda edasi oma kogemusi ja teadmisi, kuidas võiks edendada Eesti äri sektori korruptsioonivastast võimekust.

„Minu isiklik eesmärk Korruptsioonivaba Eestiga liitumisel oli eelkõige valdkonna arendamine kõikide sektorite üle ning suunata erasektorit teadvustama, et on olemas selline riskivaldkond nagu korruptsiooniriskid. Nägin vajadust selgitada organisatsioonide juhtidele, et ärikultuur on midagi, mille suunda mõjutavad just need väärtused, mida nad otsustavad rakendada enda ettevõttes. Et ettevõtetel endil on võim ja vastutus suunata ärikultuuri arengud ühiskonnale kasulikuma suunas,“ selgitab Erkki Jaakkola. „Tahtsin näidata, et on olemas tööriistu, kuidas süstemaatiliselt nendele probleemidele läheneda, tänu millele ei ole need probleemid midagi sellist, mis käiksid üle jõu.“

2010. aastal seadis ühing erasektoriga tegelemise üheks viiest peamiseks tegevussuunaks sel aastal. Erasektori korruptsiooniriskid ja ettevõtjate korruptsioonilase teadlikkuse tõstmine olid seni saanud palju vähem tähelepanu kui avaliku sektori organisatsioonid ja töötajad. Erasektoris aga nähti ühte olulisemat koostööpartnerit korruptsiooni vastu võitlemiseks. Seetõttu alustati ka samal aastal Kodanikuühiskonna Sihtkapitali toel ettevalmistusi „Korruptsiooni ennetamise käsiraamat erasektorile“ väljatöötamiseks. Käsiraamat pidi sisaldama ülevaadet peamistest riskivaldkondadest, millele ettevõtja peaks tähelepanu pöörama ning juhiseid, kuidas ettevõtte

saaks alustada oma korruptsioonivastase programmi ülesehitamist. Neljale kaasatud suurettevõttele – Johnson&Johnson AB Eesti filiaal, AS Eesti Statoil, AS Tallinna Kaubamaja, Selver AS – koostati protsessi pidevaks hindamiseks enesekontrolli küsimustik.

Konverentsidel ja koolitustel on olnud ülimalt tähtis roll erasektori teadlikkuse tõstmisel. Alates 2010. aastast on Korruptsioonivaba Eesti pea iga aastal korraldanud mõne ürituse erasektori esindajatele. Märkimisväärset tähelepanu sai erasektor 2016. aastal. Jaanuaris avaldati ärikorruptsiooni uuriv raport⁵, veebruaris osalesid Erkki Jaakkola ja Asso Prii Tallinnas toimunud rahvusvahelisel konverentsil „*Reducing Corruption: Focusing on Private Sector Corruption*“, kus nad viisid läbi töötoa „*Practical prevention of private sector corruption: The use of whistle-blowing mechanisms*“, juunis anti välja ärikorruptsioonivastased voldikud ja detsembris korraldati avalik debatt, et juhtida inimeste tähelepanu erasektori ja riigiettevõtete korruptsiooniriskidele ning korruptsiooni tõkestamise võimalustele. Lisaks sellele toetati tegevust meediaartiklitega. „Ärikorruptsioonil on mitu nägu ja selle uurimisele on seni vähe tähelepanu pööratud, sest paljusid ärikorruptsiooni vorme peetakse äri loomulikuks osaks, mitte varguseks. Nii arvatakse näiteks, et altkäemaksu andmine teisele organisatsioonile ei kahjusta otseselt mitte kedagi, kuid unustatakse, et järgmisel korral annab altkäemaksu keegi teine ja lõppkokkuvõttes kaotab sellest kogu ettevõtluskeskkond,“ kirjutas ühingu projektijuht Anni Jatsa Äripäevas sama aasta alguses.

Rahvusvahelist korruptsioonivaba päeva tähistas ühing 2017. aastal erasektorile mõeldud seminariga „Korruptsioonivastane päev 2017: Koos ausama äri suunas“ ja 2019. aastal konverentsiga „Kala mädaneb peast: väärtusjuhtimine ettevõttes“. 2019. aasta alguses toimus ka avatud seminar „*Business Integrity and Whistleblowing*. Avatud ärikultuur ja vilepühumine: vaikivast organisatsioonist avatud uste poliitika ja eetilise äriini“.

Juba mõnda aega oli ühing teinud koostööd AS Eesti Raudteega, kellele oldi korruptsioonivastaste meetmete ülesseadmisel toeks nõustamise teel. Sujuv koostöö andis tuge järgmiseks sammuks – ausa ja eetilise ärikeskkonna edendamiseks kutsus Korruptsioonivaba Eesti 2018. aastal ellu Ausa Ettevõtluse Võrgustiku. „Kui varem pidime selgitama, mis on ärikorruptsioon ja miks seda ennetada on vaja, siis nüüd oleme liikunud tasandile, kus ettevõtted tahavad juba teha põhjanevaid muutusi. Seetõttu leidsime Korruptsioonivabas Eestis, et on õige aeg luua ettevõtete võrgustik, mille kaudu saaksid liikmed regulaarsetel kohtumistel parimaid praktikaid jagada,“ kommenteeris initsiatiivi Erkki Jaakkola toona. Kui Korruptsioonivaba Eestit luues oli probleemkohaks ettevõtjate kaasamine, julgustas ühing 2018. aastal, et ettevõtete varasemad vead ei sega võrgustikuga liitumist, kui ettevõtte on tõsine soov muutuda ja korruptsiooni ennetada. Alates 2019. aastast korraldab ühing töötubasid, mis pakuvad ettevõtetele võimalust olulistel teemadel omavahel kogemusi jagada.

Sajandi alguses lasi ühing ettevõtlusel omasoodu areneda. Väliskapital, eriti Põhjamaade ettevõtete Eestisse tulek, aitas juba iseenesest kaasa parema ettevõtluskultuuri tekkimisele. „Väliskapital mõjutas siin ettevõtluse kaudu seda, millised võiksid olla ettevõtluse ja töökultuuri suhted. See oli meile kasuks ja kui võrrelda sedasama olukorda Lätis – naaberriigis, suhteliselt sama ajaloolise taustaga –, siis korruptsiooni tajutav tase oli Lätis oluliselt kõrgem kui Eestis. Kunagi ka analüüsisime seda – Eestis oli korruptsiooni tajutav tase just seetõttu madalam, et meil olid tihedad sidemed Soome ja Rootsi ettevõtetega. Nende mõned osakonnad või filiaalid olid siin, nendega toimusid tihedad koostöösuhted. Korruptiivne käitumine ja kultuur ei olnud Rootsis – Soomes üldse vastuvõetavad,“ meenutab Agu Laius esimesi muutusi erasektoris. Areng viimase 12 aasta jooksul, mil Korruptsioonivaba Eesti on tõsiselt erasektori ausamaks ja läbipaistvamaks muutmise nimel töötanud, on olnud veelgi märkimisväärsem. „Mul on kindel ja sügav veendumus, et me oleme arenenud väga palju selles, kuidas Korruptsioonivaba Eesti töö – ja eelkõige erasektori suunas tehtav töö – on korraldatud,“ on Jaakkola kindel.

⁵Ühing Korruptsioonivaba Eesti. Ärikorruptsiooni uuriv raport. - Korruptsioonivaba Eesti 25.01.2016. Arvutivõrgus: <http://www.transparency.ee/cm/uudised/arikorruptsiooni-uuriv-raport>

„Tagantjärele vaadates tuleb tõdeda, et hetkeseisu olemegi jõudnud katse-eksituse meetodil. Oleksime me varem vigu ette näinud, oleksime tänase võimekuse võinud saavutada juba kaks aastat tagasi,“ räägib Jaakkola. „Siiski peab tunnistama, et ma ei näe, kuidas me oleksime neid asju võinud ette näha. Need möödalaskmised olid vajalikud, et jõuda siia, kus oleme täna. Me ikkagi tegime midagi esmakordset Eesti kontekstis. Keegi teine ei osanud meile selles osas nõu anda. Keegi teine ei ole proovinud midagi sellist, mida me oleme proovinud teha.“

3.7. VIHJEANDMINE

Vihjeandja ingliskeelse termini *whistleblower* ehk ka eesti keeles kasutust leidnud „vilepuhuja“ võttis kasutusele Ameerika Ühendriikide kodanikuühiskonna aktivist Ralph Nader 1970. aastate alguses. Tema eesmärk oli luua positiivse konnotatsiooniga mõiste väärkäitumisest teavitajate kohta, sest seni kasutusel olevad mõisted olid pigem teavitajat hukkamõistvad. Mõiste lõi paralleeli näiteks spordikohtunike või politseinikega, kes vilet puhudes juhivad tähelepanu vigadele ja ohtudele. Korruptsiooni aga ei saa välja juurida ilma teavitajateta. Kuivõrd kurjategijad võivad tundlikust infost teadajaid proovida mõjutada ja hirmutada, on teavitajate kaitse äärmiselt oluline.

Eestisse jõudis vihjeandmise temaatika oluliselt hiljem. Nõukogude pärandi tõttu on eestlased pikalt näinud väärkäitumisest teavitajaid kui reetureid, koputajaid või pealekaebajaid. Negatiivset suhtumist teavitamisest ilmestab ka eesti keel, kus võib väärkäitumisest teavitaja kohta leida palju negatiivse alatooniga sõnu, kuid vähe positiivseid.

Positiivse kõlaga „*whistleblower*“ eestikeelse vaste puudumisega seisti KVE-s silmitsi juba 2009. aastal, mil lauale saabus projekt „Korruptsioonist teavitajate kaitse projekt“. 12- kuulise projekti jooksul oli plaanis analüüsida ja võrrelda korruptsioonist teavitajate riiklikke kaitsemehhanisme kaheksas Euroopa Liidu liikmesriigis – Eestis, Lätis, Bulgaarias, Tšehhis, Iirimaa, Itaalias, Rumeenias ja Slovakkias – ja töötada välja ettepanekud vajalike muudatuste sisseviimiseks seadustesse.

Asso Prii meenutab, et kui see projekt saabus, ei teadnud keegi täpselt, mis see vihjeandmine ikkagi on. „Me sisuliselt hakkasime guugeldama, mida see tähendab, ja mõtlema, mis võiks eestikeelne vaste sõnale *whistleblowing* olla.“ Lennukaid ideid oli mitmeid. „Kaalusime erinevaid variante – üks mõte oli näiteks, et nimetada vihjeandjaid kanaarilindudeks. Kanaarilinnud pandi vanasti kaevandustesse ja kui kahjulike gaaside tase tõusis liiga kõrgele, linnud surid ning kaevurid teadsid, millal lahkuda. Selline informeerija või hoiataja... Selle selgitamine oleks ilmselgelt läinud liiga keeruliseks – iga kord hakata rääkima surnud kanaarilinnust...“ selgitab Asso. Sel korral piirduti siiski lihtsa „väärkäitumisest teavitaja“ mõistega, millest ajapikku sai ikkagi ingliskeelse sõna otsetõlge „vilepuhuja“.

Mõiste eestindamises mängisid kindlasti suurt rolli ajakirjanikud, kes 2013. aastal Edward Snowdeni skandaali kajastades julgelt „*whistleblower*“ vilepuhujaks tõlkisid. Keeleteadlaste hulgas arvati, et see jääb vaid ajutiselt populaarseks sõnaks, mis tuleb ja läheb seoses skandaaliga. Arvestades mõiste kasutamise populaarsust läbi aastate, oli neil sel ajal õigus. Laiem avalikkus hakkas terminit vabalt kasutama alles alates 2018. aastast, mil tulid avalikkuse ette Danske panga juhtum ning hiljem ka TTÜ Nurkse instituudi juhtum. Korruptsioonivaba Eesti on neutraalsema terminina 2019. aasta suvest kasutusele võtnud siingi tekstis kasutatava „vihjeandja“.

Esimeste väärkäitumisest teavitamise projektide ajal 2009. aastal ei peetud Eesti ühiskonda veel piisavalt küpseks, et arutada vihjeandja kaitsega seonduvate õigusaktide vastuvõtmist – seda peeti isegi võimatuks. Inimesed ei olnud valmis mõtlema vihjeandjatest kui avaliku huvi eest seisjatest. Sellest hoolimata tegeles Korruptsioonivaba Eesti emaorganisatsiooni pakutud projektidega. Aasta pärast eelmainitud 2009. aasta vihjeandjate kaitse projekti alustas

Korruptsioonivaba Eesti juba järgmise projektiga. Sel korral oli tegu rahvusvahelise projektiga väärkäitumisest teavitajate kaitse tõhustamiseks ja edendamiseks. Projekti koordineeris TI sekretariaat ning projektis keskenduti korruptsioonist ja väärkäitumisest teavitajate kaitseks mõeldud parimate praktikate tuvastamisele ja üldsuse teavitamisele väärkäitumisest teavitamisest kui olulisest korruptsiooniennetuslikust meetmest.

Hoolimata sellest, et Eesti ühiskond ei olnud veel niivõrd valmis arutama vihjeandjate kaitse temaatikat, tegeles Korruptsioonivaba Eesti teemaga edasi. 2012. aasta uus korruptsioonivastane seadus kohustas avaliku sektori asutusi sisse seadma asutusesiseseid korruptsioonist teavitamise mehhanisme ja ühing haaras sellest kinni kui võimalusest korraldada 2013. aasta oktoobris seminar, mille eesmärk oli selgitada korruptsioonist teavitamise nõuet ja arutleda teavitamisega seotud hoiakute üle ühiskonnas ja organisatsioonis. Seminaril „Korruptsioonist teavitamine: seadused, väärtused ja praktika avalikus sektoris“ esines ka UK-s resideeruv vihjeandmise ekspert Anna Myers. „Ma ei ütle, kui palju seda Eesti ühiskonnas saab rakendada, aga see oli päris põnev minu jaoks,“ meenutab Aive Pevkur Myersi esinemist. „Kuidagi laiendas vihjeandmise kontseptsiooni. Tema näited olid sellised, et need olid põimitud teistesse tegevustesse – selline pehme hõlmamine, mis oli päris nutikas.“

Järgmine projekt seoses väärkäitumisest teavitajatega oli suunatud avalikule sektorile. Projekti „Väärkäitumisest teavitamise mehhanism avalikule sektorile“ eesmärk oli arendada välja Eesti avalikule sektorile sobiv väärkäitumisest teavitamise mehhanism, tehes avalikele asutustele konkreetseid soovitusi ja ettepanekuid väärkäitumisest teavitamise süsteemi välja töötamiseks, rakendamiseks ning kasutamiseks. Projekt kestis 2015. a aprillist 2016. a augustini.

Alates 2017. aasta lõpust on töös olnud ka erasektorile mõeldud projekt „Parimate väärkäitumisest teavitamise mehhanismide ja praktikate arendamine erasektoris. TI toetatud projekti raames korraldati 2018. aasta novembrist 2019. aasta märtsini viieosaline töötubade sari, kus ettevõtted said praktilisi nõuandeid nii teavituskanalite ja järelmeetmete sisseseadmiseks kui ka töötajate sellealaseks koolitamiseks. Projekti tulemusena anti 2019. aastal välja ka „Vihjeandmise mehhanism ettevõttes. Tööriistakast“, mis sisaldab endas häid näpunäiteid, kuidas seada organisatsioonis üles efektiivne väärkäitumisest teavitamise süsteem.

Aktiivsete Kodanike Fondi toetusel on 2019. aastal lõpust käimas ka projekt „Väärkäitumisest teavitamise ja vihjeandjate kaitse edendamine Eestis“, mis keskendub neljale peamisele tulemusele: Eesti seadusandluses on vihjeandjad kaitstud, vihjeandmise meetmed on kasutusel rohkemates ettevõtetes, materjalide väljatöötamise ja teavitustöö tulemusena kasvab teadlikkus vihjeandmise olemusest ning vajalikkusest noorte ja venekeelse elanikkonna seas ning Korruptsioonivaba Eesti arendab välja vihjeandmise teemalised koolitused.

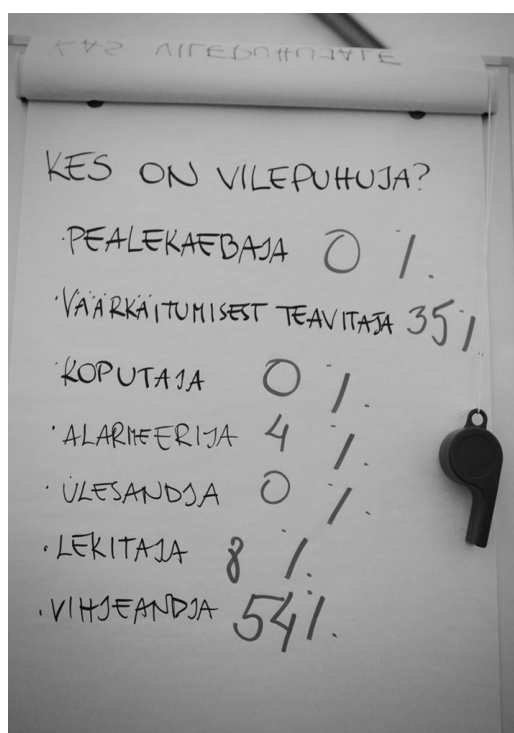
Alates 2019. aastast võib Korruptsioonivaba Eesti nimetada end Whistleblowing International Network (WIN) assotsieerunud liikmeks, mis annab ühingule ligipääsu rahvusvahelisele vihjeandmise ekspertvõrgustikule.

Vihjeandjate kaitse teema on tänasel päeval Korruptsioonivaba Eesti üks olulisemaid teemasid. Teema olulisuse märgatav kasv viimaste aastate jooksul näitab, et Eesti ühiskond on viimaks valmis tunnustama, et vihjeandjad viitavad väärkäitumisele organisatsioonis mitte omakasu või organisatsiooni „ärapanemise“ tõttu, vaid selle pärast, et organisatsioon saaks toimida ausalt ja jätkusuutlikult. Teavitustööd on aga siiski palju tarvis teha. Ühe näitena võib tuua välja 2019. aasta Arvamusfestivalil toimunud arutelu. Kui enne arutelu küsiti inimestelt, kes on vihjeandja, uskusid nii mõnedki, et tegemist on pealekaebaja või koputajaga. Pärast arutelu sama küsimust korrates olid aga vastused teistsugused – keegi ei pidanud vihjeandjaid enam negatiivse tähendusega pealekaebajateks või koputajateks.

Korruptsioonivaba Eesti on ka vihjeandjate teema puhul oma juhatuse nägu – kõik juhatuse liikmed on ühel häälel nõus, et vihjeandmine on oluline teema, millega tuleb tegeleda just praegu ja ka tulevikus. „See on minu jaoks oluline, et ei tekiks olukorda, kus juhtival või otsustaval

positsioonil olevatel peab alati õigus olema ja alluvatel ei saa olla põhjust neis kahelda. Et asutustes, ettevõtetes ei kehtiks hirmuvalitsemist; et inimesed ei muretseks, kas teavitada või mitte, ei muretseks selle pärast, kas neil on nädala või kuu pärast töökoht säilinud ja sissetulek olemas. Need on murekohad, millele mõeldakse, mis võivad teavitamist pärssida ja mille osas oodatakse eelkõige juhtkonna avatud meelt ja selget reeglistikku," räägib Steven-Hristo Evestus.

2019. aasta oktoobris võeti ka Euroopa Liidu tasandil vastu vihjeandjate kaitse regulatsioon, mis tähendab, et riik peab hakkama tegelema seadusandluse uutele Euroopa Liidu nõuetele vastavusse viimisega. Vajadus selle järgi on vältimatu. „TalTechi kaasus tõigi esile väga huvitavad nüansid just ajal, kui vihjeandmise teema avalikkuse ees ka üldist käsitlust leidis. Samal ajal, kui ootasime direktiivi vastuvõtmist, oli meil oma näide juba käepärast. Kurb küll, aga ajaliselt sobitus hästi," räägib Evestus. „Me nägime, kuidas teavitamine ühes suures ülikoolis ei toiminud ja kuidas teavitaja pidi avalikkuse ette tulema. Hiljem sattus ta veel mõningase tagakiusamise ohvriks - sellised olukorrad tuleb välistada, kuid see on võimalik vaid vihjeandmist puudutavate juhiste ja praktikate elluviimiseks.“

PILDID: ARVAMUSFESTIVAL 2019, ENNE JA PÄRAST ARUTELU

4. ÜHINGU LIIKMESKOND

Korruptsioonivaba Eesti loomisel oli eesmärk kaasata võimalikult palju erinevaid inimesi erinevatest eluvaldkondadest, et Korruptsioonivaba Eesti ei oleks lihtsalt ühe seltskonna nägemus. Nii liitusid ühingu ajakirjanikud, kolmanda sektori aktiivsed eksperdid, juristid, ametnikud.

Mõned poliitikud taipasid samuti, et Korruptsioonivaba Eesti ajab õiget asja ja sellise ühingu liitumine võiks olla hea otsus. Ühingu ajaloo jooksul on olnud aegu, mil poliitikute huvi liikmeks astumise vastu on olnud ülimalt suur. Nii hakkas näiteks 2005. aasta paiku eriti palju poliitikutest liikmeid tekkima. Tarmu Tammerk meenutab, et ühingul tekkis siis küsimus – kas me ikka tahame, et Riigikogu liikmed või ministrid oleksid ühingu liikmed? Muidugi ei keeldunud ühing poliitikutest liikmeid vastu võtmast, kuid küsimus, miks peaks poliitik võitlema korruptsiooni vastu just kolmanda sektori kaudu, siiski püsis. Korruptsioonivaba Eesti on ikkagi alati olnud kodanikuühenduse organisatsioon ja poliitikutel on juba niigi ohtralt võimalusi tegeleda korruptsioonivastase võitlusega riigi tasandil.

Ühingu poole pealt oli oluline vaadata ja hinnata riske, mis võivad tekkida aktiivsetest poliitikutest liikmete domineerivaks muutumisel. Kui ühest erakonnast on väga palju poliitikuid ühingu, siis võib ühingust jääda mulje kui selle erakonna allorganisatsioonist. Apoliitilisus peab aga olema TI liikmete üks kõigutamatuid alustalasid.

Liikmete leidmisel tekkis keeruline olukord, kui sooviti kaasata ettevõtjaid. 1990. aastate „metsiku lääne“ perioodil kasutati ettevõtluses tihtipeale küsitava väärtusega võtteid, et keerulise majandusega perioodil ellu jääda. Sageli kõndisid ettevõtjad hallil alal. „Sotsialistlik plaanimajandus visati kõrvale ja igaüks võis hakata ettevõtlusega tegelema. Piirid kadusid, aga ärietika ei olnud paigas,“ selgitab Tarmu Tammerk. „Ja üks igaüks, kes alustas üheksakümnendate aastate alguses ettevõtluses, teadis ise ka, et ta kõndis hallil territooriumil.“

2000. aastaks olid paljud neist juba mõistnud, et nende varasem käitumine ei olnud kõige õigem ja püüdsid varasemaid vigu tasa teha. Kui Korruptsioonivaba Eesti kutsus ettevõtjaid ühingu liituma, tunnistasid nii mitmedki ettevõtjad, et ühing ajab õiget asja ja nad on kahe käega poolt. Sellest hoolimata ei tahtnud nad liituda. Põhjuseid oli mitmeid, kuid üks oluliseimast, mis kõlama jäi, oli see, et ühinguga liitudes hakkavad nende konkurendid nende varasemas käitumises vigu otsima ja neid ette heitma. „Ühiskondlik õhkkond oli selline, et ahaa, et sina siin lähed nüüd Korruptsioonivabasse Eestisse ja ütled, et sina hakkad korruptsiooniga võitlema. Aga vaatame, mis sa ise kuus aastat tagasi tegid,“ räägib Tammerk. Mitmed korruptsiooni ennetamisega tegeleda soovinud ettevõtjad ütlesid ühingu kutsest just seetõttu ära.

Tänapäeval on Korruptsioonivaba Eesti üks tugevusi organisatsiooni liikmeskond, mis võib mõneti olla küll üllatavalt väike, kuid siiski – nagu algusaastail loodetud – koosneb väga erineva taustaga ekspertidest. Liikmeskonna suurus on olnud ühingu mitmete suurte debattide teema, mille puhul leidub palju poolt- ja vastuargumente nii liikmeskonna suurendamisele kui ka praeguses suuruses hoidmisele. „Kui huvirühm on väike, on natuke keerulisem selle nimel lobistada. Teadlikkus on olemas, et Korruptsioonivaba Eesti on olemas, aga kas sa räägid 19, 1900 või 19 000 liikme nimel – see on erinevus,“ pooldab Jaan Vare liikmete arvu suurendamist, et seeläbi mõjukust kasvatada. Aive Pevkur soovib kiidab praegust rangemat liikmepoliitikat. Näiteks on kehtiv liikmemaksu süsteem välja arvanud nii mõnedki passiivsed liikmed ja aktiivsemad on soovist saanud enda pühendumust kinnitada.

„Suur osa korruptsiooniteemat väga hästi tundvatest inimestest on juba ühingu liikmed ja nendega, kes ei ole, teeme ühel või teisel viisil koostööd,“ räägib Aive Pevkur. „Praegu ongi ju

kogu see liitumise kultuur selline, et päris juhuslikke sinna sisse ei satu. Liikmeks tullakse läbi soovitaja, kes on ühingu liige,“ selgitab organisatsioonis väljakujunenud tava Pevkur, kes ise on ühingusse kutsunud üle kuue liikme. Samas arvestades Korruptsioonivaba Eesti spetsiifilist nišši, ei olegi juhuslikel inimestel, kellel puudub varasem kokkupuude korruptsioonivastase tegevusega, suurt soovi ühingusse astuda. Carina Paju meenutab, et näiteks viimaste aastate jooksul polegi tekkinud olukorda, kus Korruptsioonivaba Eesti või selle liikmetega varasemat kokkupuudet mitteomav inimene oleks saanud soovialalduse ühingu liikmeks saada.

Laias laastus on kolm viisi, kuidas praegused liikmed on tee ühingu liikmeks leidnud: kutsed liikmetelt, tööpakkumised ja ise initsiatiivi võtmine. Aegade jooksul on Korruptsioonivaba Eesti otsinud nii palgalisi töötajaid, vabatahtlikke, sealhulgas juhatuse liikmeid ja lihtliikmeid ning sellistele üleskutsetele on mitmed korruptsioonivastastest võitlusest huvitatud inimesed reageerinud. Nende seas ka näiteks kunagine tegevjuht Asso Prii ja praegune juhatuse liige Elsa Leiten.

„Minuni jõudis info, et selline organisatsioon on ja otsib aktiivset töötajat, keda see teema paelub ja kes sooviks sellesse panustada. Eeldus oli see, et tuli astuda ühing Korruptsioonivaba Eesti liikmeks ja seejärel vaadata, milline edasine panus olema saab,“ räägib Asso Prii. „Ma olin ise sel ajal Tartus, õppisin õigusteaduskonnas, ja sõitsingi Tallinnasse Korruptsioonivaba Eesti üldkoosolekule. Plaan oli astuda liikmeks, aga läks nii, et samal koosolekul andsin nõusoleku asuda ka juhatuse liikmeks.“ Ka Elsa Leiten meenutab, et tema kandideeris algul koordinaatoriks, kuid selle asemel otsustati ta hoopis ühingusse liikmeks kutsuda ning paar kuud hiljem sai temast juhatuse liige.

Kutsete kaudu jõudsid ühingusse vandeadvokaat Jaanus Tehver ja endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus. Jaanus Tehver meenutab, et Korruptsioonivaba Eestiga liitumisest oli tal juttu Juhan Partsiga, kes ise juba ühingu liige oli. „Sel hetkel see teema, millega ühing tegeles, oli mulle südamelähedane. Mind häirivad selles valdkonnas mõningad asjad ja mulle tundus, et võin püüda midagi teha, et seda olukorda parandada, mitte ainult vinguda,“ kirjeldas Jaanus Tehver enda tagamaid ühingu liitumiseks.

Neli aastat prokuratuuris eetikanõukogu esimehena olles puutus Steven-Hristo Evestus kokku mitmete teiste n-ö eetikutega, kes erinevates valdkondades seminare ja koolitusi tegid. Üks nendest oli Korruptsioonivaba Eesti liige Aive Pevkur. „Aive Pevkur tegi mulle ettepaneku lihtliikmeks tulla *circa* nädal peale prokuröriteenistusest lahkumist. Mul ei olnud midagi selle vastu,“ selgitab Steven-Hristo Evestus KVE-sse sattumist.

Aktiivsemalt lähenes Piret Kustasson, kes on olnud pikki aastaid tegev ka siseaudiitorite kutseühingus. Siseaudiitorite ühingul ja Korruptsioonivabal Eestil on aastate jooksul olnud mitmeid koostöid ja ühiseid üritusi ning Korruptsioonivaba Eesti tegevusega oli Piret Kustasson varasemaltki tuttav: „Ma hoian regulaarselt silma peal erialasel kirjandusel, tööks vajalikel materjalidel ja sellistel organisatsioonidel, kust võiks midagi õppida olla. Ühe ürituse käigus otsustasin härjal sarvist haarata ja küsisin tolaeagse tegevjuhi käest, kas oleks võimalik KVE liikmeks saada. Sellepeale vastati mulle rõõmsalt, et jah, on küll,“ räägib Piret Kustasson.

Nii mitmedki liikmed meenutavad, et enne Korruptsioonivaba Eestiga liitumist ja ühingu lähemalt tundma õppimist oli neil mulje, et ühingus tegutseb hoopis rohkem inimesi kui tegelikult. „Meil on ikka väga väike organisatsioon, mitu korda on inimesed imestanud, et kas teil on tõesti vaid üks-kaks palgalist töötajat – inimestel oli ilmselt meie tegevust jälgides tekkinud tunne, et töötajaid on palju rohkem, kümme või nii,“ räägib Asso Prii.

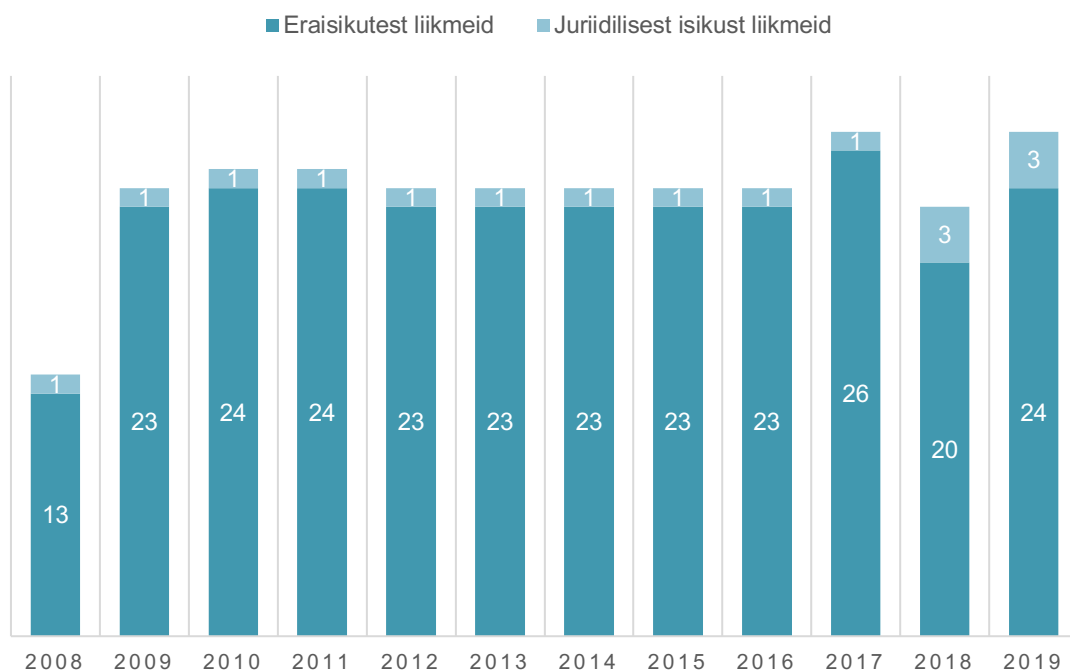
„Kui on aktiivne ja tegev seltskond, paistavad nad väljapoole oluliselt suuremad, kui päriselt seestpoolt selgub, et nad on,“ selgitab Aive Pevkur selliseid muljeid. Ta meenutab, et kui mõned aastad tagasi otsiti Korruptsioonivabale Eestile uut tegevjuhti ja ta oli juhatuse liikmena värbamisprotsessis osaline, küsis ta pea alati kandidaatidelt ühe kindla küsimuse: „Mis te arvate, mitu liiget on ühingul?“ Vastused varieerusid tohutult. „Tegelik liikmete arv ja pakutud liikmete

arv – seal olid vahed kuni kümnekordsed,“ räägib Pevkur. „Mis on aga suurepärane – sa oled ise väike, aga tubli, ja näed palju suurem välja.“

Ühingu 20. sünnipäevaks on liikmeid paarkümmend, sealhulgas Ausa Ettevõtluse Võrgustiku asutamise juures olnud juriidilised liikmed. Liikmeskond kasvab iga aasta paari kuni mõne inimese võrra.

Kui ühingu juhatus on viimastel aastatel kohtunud kord kuus ning liikmed kord aastas üldkoosolekuks, on liikmete soovil 2018. aastast sisse seatud laiendatud juhatuse koosolekud. Need toimuvad kord kvartalis ning annavad võimaluse igale liikmele vähemformaalsemas keskkonnas kaasa mõelda ja uutesse projektidesse või ettevõtmistesse panustada.

ÜHINGU LIIKMETE ARV LÄBI AASTATE

5. KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS EESTIS

Vastupidiselt mitmetele teistele riikidele pole Eestis kesket korruptsioonivastast ametit. Selle asemel on välja kujunenud koostööl põhinev ja detsentraliseeritud korruptsiooni ennetajate võrgustik, kus oma roll on nii õiguskaitseasutustel, ministeeriumidel, parlamendil, järelevalveinstitutsioonidel kui vabakonnal. Võrgustiku koordineerijaks on Justiitsministeerium, kusjuures igas ministeeriumis on määratud korruptsiooni ennetamise kontakt, kes vastava valdkonna eest vastutab. Õiguskaitse on roll nii kuritegude uurimisel kui ennetamisel, Riigikontroll hindab eri institutsioonide korruptsioonivastase tegevuse vastavust seadustele auditite kaudu ning Riigikogu korruptsioonivastane erikomisjon tegeleb eelkõige parlamendisaadikute järelevalvega.

„Meile on öeldud – just väliste partnerite poolt –, et meie organisatsiooni üks suurimaid väärtusi on tegelikult olnud see, et läbi meie korraldatud ürituste löime hea koostöö erinevate organisatsioonide vahel, kes selle teemaga Eestis tegelevad. Me kutsusime kokku Riigikontrolli, Justiitsministeeriumi, politsei, kaubandus-tööstuskoja, erinevad ettevõtted, prokuratuuri, kaitsepolitsei, aga ka ettevõtted, ajakirjanikud ja vabakonna. Need inimesed küll üldjuhul teadsid üksteist ja kindlasti tegid tööalaselt ka koostööd, aga mõnesmõttes niisugused mitteformaalsed, ühe MTÜ poolt korraldatud üritused võimaldasid ehk inimestel kuidagi tihedamalt suhtlema hakata ja nii tekkisid paremad koostöösuhted,“ meenutab Asso Prii. „Alati hinnatakse seda, kas suudad mingisuguse lisandväärtuse pakkuda. See oligi üks lisandväärtus, mida me nendele pakkusime.“

Üheks Korruptsioonivaba Eesti suureks õnnestumiseks peab Agu Laius Justiitsministeeriumiga koostöö alustamist, mis hõlmas osalemist seaduste läbiarutamisel ja korruptsiooni vastu võitlemise tegevuskava koostamisse kaasamist. „Kui enne seda tegeles ühing üksi ja omaette sellega, et püüdis korruptsiooniteemat ühiskonnas oluliseks ja tähtsaks rääkida, siis koostöö alustamisega hakati aina enam ise protsessis osalema,“ selgitab ta. „Ühingu aksepteeriti sedavõrd, et teda tunnustati võrdväärse partnerina - ma arvan, et see oli kindlasti üks oluline murrangukoht.“

Mari-Liis Sööt Justiitsministeeriumist meenutab, et veidi enne 2010. aastaid läks asi eriti suure leegiga põlema ning Korruptsioonivaba Eesti ja Justiitsministeeriumi vaheline koostöö muutus tihedamaks. Nii on viimase kümne aasta jooksul läbi viidud mitmeid projekte, korraldatud koolitusi ja koostatud väljaandeid. Koostööd ei tehta vaid ühiste ettevõtmiste näol. „Ma arvan, et see koostöö ei peagi olema ainult projekti raames, vaid see ongi sisuline üksteisega konsulteerimine, üksteise kaasamine. Praegu on see näiteks lobi ja huvide konflikti teemal,“ räägib Sööt. „On teatud teemasid, mis ühel täidesaatva võimu asutusel on palju raskem rakendada kui MTÜ-l ja need on need teemad, mis peaksid kindlasti jääma ka KVE lipulaevaks – erakondade rahastamine, poliitiline korruptsioon, ärietika, võib-olla ka haridus.“

Edukas pikaajaline koostöö on Mari-Liis Söödile jättnud ühingu väga hea mulje. „Ühing on leidnud endale hästi tegusad ja korruptsiooniteemat südamega võtnud projektijuhid. Nad on aja jooksul aina korrektsemaks ja professionaalsemaks muutunud, on hästi head kaasamõtledjad - hästi konstruktiivsed,“ kiidab Sööt Korruptsioonivaba Eestit.

Pikka aega tagasi ei tegelenud Riigikontroll kohalike omavalitsuste korruptsiooniteemaliste auditite tegemisega. Alles 2006. aasta alguses moodustati Riigikontrollis kohalike omavalitsuste auditi osakond. „Põhjus, miks eraldi osakond tehti, oli seotud sellega, et GRECO tegi Eesti riigile n-ö ettekirjutuse, et kohalike omavalitsuste vara ei kontrolli mitte keegi – munitsipaalvara on

suhteliselt läbipaistmatu ja hall ala, mille kasutamisest inimesed midagi ei tea. See viis olukorran, kus Riigikontrollile anti pädevust juurde ja tehti eraldi osakond kohalike omavalitsuste auditeerimiseks,“ selgitab Airi Mikli. „Esimestel aastatel me jõudsime kohe korruptsiooniteemani, mis oli kohalike omavalitsuste puhul igati asjakohane.“

2008. aasta 7. jaanuaril saabus Airi Mikli postkasti esimene kiri Asso Priilt, kes soovis Korruptsioonivaba Eesti ja Riigikontrolli vahel kontakte luua. „Kuidas need esimesed kirjad on koostatud, näitab, kui palju meie ühiskond on edasi arenenud,“ meenutab Airi Mikli. Esimestes kirjades oli Asso muuhulgas tutvustanud, mis on korruptsioon ja mida see endast kujutab. „Täna ei hakka keegi sellist kirja kirjutama, et mis korruptsioon on – ühiskonnas on teadlikkus nii palju tõusnud, et kui avalikus sektoris ametnikule kirjutad, võid arvata, et ta teab, millest räägitakse.“ Esimesteks teemadeks, millega koostöö tegemist alustati, olid näiteks huvide konflikti ärahoidmine eurorahade jagamisel, eetikakoodeksi olemasolu toetuste eraldamisel ja mittetulundusühingute rahastamise läbipaistvus.

Riigikontrolli ja Korruptsioonivaba Eesti üheks peamiseks ühiseks huvivaldkonnaks läbi aastate on olnud kohalikud omavalitsused. Riigikontrolli jaoks olid kohalikud omavalitsused ja korruptsiooniauditid tuttavad teemad, mistõttu tekkis esimene tihe kontakt just siis, kui ühingu tegeleti ametnikele enesehindamise küsimustike koostamisega. Korruptsioonivaba Eesti jaoks oli oluline saada hinnangut ja tagasisidet nende küsimustike koostamise jaoks.

Kohalike omavalitsuste kõrval muutus 2010. aastal Korruptsioonivaba Eesti initsiatiivil ühingu ja Riigikontrolli ühiseks aktuaalseks teemaks erakondade rahastamine ja maksumaksja raha kasutamine valimisreklaamiks. 2013. ja 2017. aasta kohalike omavalitsuste valimiste järel analüüsis Riigikontroll, kuidas olid kohalikel valimistel osalenud kandidaadid kajastatud valdade ja linnade infolehtedes, et kontrollida, ega omavalitsuse rahastatud lehti ei ole poliitilistel eesmärkidel ära kasutatud. Antud valdkonnas on mitmed mõisted defineerimata, mistõttu pani see ka piirid Riigikontrolli töö ulatusele. „Riigikontroll ei saa lihtsalt oma mõtteid avaldada auditites, vaid need peavad olema tõenduspõhised,“ selgitab Airi Mikli. Korruptsioonivaba Eesti jaoks sellised piirangud iseenesest mõistetavalt ei kehtinud, mistõttu oli ühingul võimalik mõlema organisatsiooni jaoks olulisele teemale muudel viisidel tähelepanu tuua.

Eredamaks mälestuseks koostööst Korruptsioonivaba Eestiga peab Airi Mikli 2011. ja 2014. aastal Korruptsioonivaba Eesti projektide raames kohalikele omavalitsustele korraldatud koolitusi, mis leidsid aset eri paikades üle Eesti. Koolitustel osalesid lisaks ühingle ja Riigikontrollile ka Justiitsministeerium, Kaitsepolitsei ja Politsei- ja Piirivalveamet. Airi Mikli meenutab, et sellised raamist välja üritused kindlasti liitsid inimesi. Ühised autosõidud pimedatel ja külmadel talvehommikutel, et jõuda Jõhvi, Tartusse või Pärnusse koolitustele, mille edukad õnnestumised tõid kõigile osalistele heameelt, ja kojusõidud pärast pikki tööpäevi lähendasid ühise eesmärgi eest seisjaid, kes senini ei olnud nii aktiivselt koos töötanud. „Seoses nende koolitusprojektide korraldamisega juhtus esmakordselt selline asi minu praktikas, et mitte riigiasutused ei otsinud omavahel kontakti ja ei istunud laua taha just sellise korruptsiooniennetuse võrgustiku tekkimiseks, vaid see, kes seda lauda riigiasutustele pakkus, oli just Korruptsioonivaba Eesti,“ meenutab Airi Mikli kokkusaamisi koolituste ettevalmistamiseks.

Ühing kutsus riigiasutuste esindajad ühise laua taha kokku, et asjaosalistel oleks võimalus tutvustada lähemalt enda organisatsiooni korruptsioonivastast tegevust, vahetada mõtteid ja leppida kokku, millest keegi koolitustel räägib. „See oli suuresti sellise võrgustiku tekkimise aluseks ja needsamad inimesed sellest koostööst on väga erinevates kooslustes tänapäevalgi läbi käimas,“ tunnustab Airi Mikli Korruptsioonivaba Eesti aastaid tagasi võetud initsiatiivi. Korruptsioonivaba Eesti poolt kokku kutsutud inimesed osalesid hiljem ka mitmete justiitsministrite korruptsiooniennetuse nõukodade töös.

Mittetulundusühingute sektoris eristub Korruptsioonivaba Eesti Airi Mikli sõnul paljudest teistest ühendustest. „Kõige järjekindlam, kõige kestlikum tegevus, millest on ka midagi kasu, pika

perspektiiviga asjad, hästi süsteemne lähenemine. Teised mittetulundusühingud on kindlasti episoodilisemalt tegutsevad,” jätkub Airi Mikliil Korruptsioonivaba Eesti suunas vaid kiidusõnu.

Politsei- ja Piirivalveameti korruptsioonikuritegude büroo juht Mari Ombler puutus esimest korda Korruptsioonivaba Eestiga kokku 2012. aastal seoses projektiga „Korruptsiooniriskide vähendamine Eesti kohalikes omavalitsustes enesekontrolli tugevdamise kaudu“, milles osalesid lisaks PPA-le ka Siseministeerium, Kaitsepolitseiamet, Riigikontroll, Justiitsministeerium, Rahandusministeerium ja Eesti Linnade Liit. Hiljem on ühing ja korruptsioonikuritegude büroo üheskoos läbi viinud rahvusvahelise korruptsioonivastase päevaga seotud ettevõtmisi, osalenud koos koolitustel ning toetanud Ausa Ettevõtluse Foorumi tegemisi soovitude ja nõuannetega.

Sarnaselt Mari-Liis Söötile näeb Mati Ombler, et Korruptsioonivabal Eestil on olemas kindel roll korruptsioonivastases tegevuses. „Kolmanda sektori neutraalse vaatlejana saab ühing eelkõige rääkida ühiskonna valupunktidele tähelepanu juhtides ja muutuste elluviimiseks ettepanekuid tehes. Erinevate uuringute, käsiraamatute ja juhendite koostamisega on Korruptsioonivaba Eesti olnud tänuväärne panustaja edendamaks seda osa ennetustegevuses, mida teised, sealhulgas riik, ei ole jõudnud teha,“ kommenteerib Ombler. „Isegi kui esmapilgul näib, et sõnum ei jõua kõigini, on pikemas perspektiivis sellisest tegevusest suur abi ning oma tegevusega aitab Korruptsioonivaba Eesti kujundada ühiskonna väärtushinnanguid ja eetilisi hoiakuid. Sellist organisatsiooni on vaja igas riigis.“

Sidemeid ja aktiivset koostööd üritati luua ka erinevate vabaühenduste vahel. 2009. aastal käivitas Korruptsioonivaba Eesti projekti „Kodanikeühenduste korruptsioonivastase võrgustiku loomine“, mille peamise eesmärgi reedab juba projekti nimi – koondada endas erinevate valdkondade mittetulundusühingud ja sihtasutused, kellel on huvi ja tahtmine panustada korruptsioonivastaste põhimõtete kujundamisse ja korruptsioonivastasesse võitlusesse. Võrgustikuga liitus 35 organisatsiooni väga erinevatelt aladelt – alates Eesti Muinsuskaitse Seltsist ja Riigihangete Keskusest kuni Eesti Ravimitootjate Liidu ja MTÜ Vastseliina Külade Ühenduseni. Võrgustiku liikmeid üritati ühendada kaks korda aastas toimuvate üldkoosolekute, regulaarselt koguneva võrgustiku töögrupi ja mitmete üritustega. Nii korraldati 2009. aasta septembris võrgustiku liikmetele korruptsioonialane koolitusseminar, kus korruptsiooniekspertid jagasid teadmisi korruptsioonivastase tegevuse põhitõdedest. Järgmise aasta kevadel kohtusid võrgustiku liikmed kodanikuühenduste korruptsioonivastasel konverentsil „Korruptsioon, kodanikuühendused ja läbipaistvus“, kus arutleti selle üle, milliseid tingimusi peaks kodanikuühendus täitma, et ta oleks läbipaistev ja vastutav ning mida saaksid ühendused ette võtta, et soodustada eetiliste põhimõtete levikut kogu ühiskonnas.

Kodanikuühenduste ühendus toimis aktiivselt nii kaua kuni Korruptsioonivabal Eestil oli võimalik seda rahaliselt käigus hoida ja vedada. „Igasuguse võrgustiku eelduseks on see, et keegi aktiivselt korraldab, kutsub kokku, annab teemad ette, viib arutelusid läbi,“ loetleb Asso Prii. Olles projektipõhine organisatsioon, ei olnud ühingul mõistlik selle projekti rahastuse lõppedes oma väheseid ressursse võrgustiku käimashoidmisesse suunata, mistõttu on tänaseks toona loodud võrgustik juba aastaid varjusurmas olnud. „Ma arvan, et see mõju, mis võrgustikul oli, oligi see, et liikmed said ise teadlikumaks, mis korruptsioon on ja oskavad sellele tähelepanu pöörata,“ leiab Asso Prii ettevõtmisest positiivset. 2017. aastal korraldas ühing vabaühendustele huvide konflikti vältimise teemal koolitusi ning andis välja vastavateemalise käsiraamatu nii eesti kui vene keeles.

Teised korruptsioonivastased ühendused Eestis

Üksikuid ühendusi, mis on soovinud hakata korruptsioonivastase võitlusega tegelema, on pikkade aastate jooksul tekkinud paar tükki. Arvestades nende eesmärgi ja eluiga, ei ole ükski neist olnud väga tõsiseltvõetav. Esimese mittetulundusühinguna pärast Korruptsioonivaba Eestit registreeriti 2014. aasta oktoobri lõpus Korruptsioonivastane Labor, mille tegevus on tagasihoidlikuks jäänud. Korruptsioonivastase Labori eesmärk oli keskenduda vaid Maardu korruptsiooniprobleemile – analüüsida Maardu linnavalitsuse majanduslikku tegevust, sealhulgas linnavalitsuse nimel sõlmituid lepinguid.

Üheks soovitud ettevõtmiseks oli näiteks Maardu linnapea telesaatesse kutsumine, et ta saaks olukorrast linnas aru anda. „Räägime linna arengust ja sellest, et kõige eest, mis toimub linnas, peab vastutama linnapea. Teda kutsumegi vastama ebameeldivatele küsimustele, mida esitavad eksperdid telesaate käigus,“ selgitas ühingu asutaja Maardu linnavolikogu Keskerakonna fraktsiooni liige Nikolai Degtjarenko plaani. Ühingu oli enda sõnul ka kavatsus alustada koostööd Korruptsioonivaba Eestiga. Paar nädalat pärast MTÜ asutamist ja Maardu linnapealt selgituste nõudmist, astus linnapea Nikolai Vojeikin ametist tagasi ning see oli ka viimane juhtum, millega seoses Korruptsioonivastast Laborit eesti- ja venekeelses meedias mainiti.

Järgmiseks võitlustandril sisenenud ühenduseks oli juba värvikam Korruptsiooniradar, mis alustas oma tegevust 2017. aasta juulis, mõned kuud enne sügise kohaliku omavalitsuse volikogu valimisi. Korruptsiooniradari alustamine kuulutati välja mai viimasel päeval Vabaerakonna korraldatud üritusel „Tallinna korruptsioonikonverents 2017: Edgar läinud, pidu jätkub!“. Lubati, et *vastloodud sõltumatu organisatsioon* hakkab lisaks riigiorganitele ja politseile uurima erinevaid korruptsiooniga seotud juhtumeid. Peamiseks sihtmärgiks võeti Tallinnas toimuv, keskendudes just Reidi tee ja Tondiraba jäähalli korraldusele.

Aasta lõpus andis organisatsioon koos Vabaerakonnaga välja „Valge kampsuni auhinna“, mille pälvis Mihhail Kõlvart Tondiraba jäähallis tuvastatud seaduserikkumiste ja auditi varjamise eest. Nii Mihhail Kõlvart kui Taavi Aas, kes oli teine nominent nimetatud auhinna, vastasid, et ühing ei suuda selliseid väiteid mitte millegagi tõendada ja seega on tegemist tavalise laimuga poliitiliste eesmärkide nimel.

Pärast auhinna väljakuulutamist jäi Korruptsiooniradar mõneks ajaks vaikseks, kuniks hakati avalikkuse ees arutama igakuist toetust, mida ühing Vabaerakonnalt oli saanud. Juba ühingu väljakuulutamisel lubas Vabaerakonna tollane esimees Artur Talvik, et Vabaerakond hakkab Korruptsiooniradarit aastas 100 000 euroga toetama. Tegelikult oli saadav toetus väiksem – 5000 eurot kuus –, kuid seegi oli piisav, et mitmel põhjusel tähelepanu tõmmata. Erakonna uus esimees Andres Herkel ei olnud päris kindel, kas kulutused olid mõistlikud, mistõttu hakati lähemalt uurima ühingu töö tulemusi. Kuigi Korruptsiooniradar viis oma tegevusaja jooksul läbi mitmeid uuringuid ja analüüse, ei ole need üldjuhul avalikkuse ette jõudnud. Pärast korruptsioonimaigulist skandaali on Korruptsiooniradari tegevus Vabaerakonna toetuse puudumise tõttu vaibunud.

6. RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ

Väliskontaktidel on Korruptsioonivaba Eesti ajaloos olnud oluline roll. Ühingu esimestel aastatel näitas teiste riikide korruptsioonivastase võitluse kogemus Korruptsioonivabale Eestile suunda, kuhu võiks jõuda, ja juhiseid, mida võiks teha ja kuidas võiks teha. Eesti ühiskonna arenedes jõuti ka punkti, kus võis juba ise teistele head eeskujut anda. „Välissmissioonidel on võimalik olnud jagada häid kogemusi, mida me Eestis oleme õppinud, ja ka enda silmaringi avardamiseks on olnud väga kasulik. Vahel olemegi saanud aru, et Eesti arengu suund oleks võinud olla teistsugune,“ räägib Erkkka Jaakkola.

2012. aastal osalesid ühingu esindajad Gruusia parlamendi valimiste vaatlemisel. Erkkka Jaakkola meenutab, et olustik riigis oli hämmastavalt teistsugune. Kontrastid riigi arengutasemes ja tingimustes olid muljetavaldavad. „Sa oled seal kolm-neli päeva, peaaegu magamata, mäestikus, teedel, mis on sisuliselt läbimatud, nii et kahe-kolme paiku öösel olete sõitnud kaks-kolm tundi kruusateel 4-5km/h ja jõuate punkti, kust ei saagi edasi, vaid peab ümber pöörama, kuna teed on nii halvad. Ja siin toimuvad valimised! Inimesed demokraatlikul moel valivad hetkel enda riigile liidreid,“ meenutab Jaakkola tööd Gruusias.

Korruptsioonivaba Eesti ei olnud ainuke organisatsioon, kes seal samal ajal olukorda vaatlemas oli. Nende valimiste käigus külastasid Gruusiat ka Bulgaaria, Tšehhi, Läti, Leedu, Rumeenia, Rootsi ja Poola välisministrid, et avaldada toetust demokraatlike valimiste läbiviimisele. Rahvusvahelistest organisatsioonidest olid kohal ka ÜRO ja OSCE esindajad.

Üks riik, mida on eestlased aastate jooksul aidanud, on Moldova. Esimene koolitusprogramm koostöös Kaitsepolitseiametiga viidi läbi 4.-7. aprillil 2016. aastal Chisinaus. Projekti eesmärk oli vahetada Eesti ja Moldova korruptsioonivastases tegevuses oskusteavet, tõsta Moldova korruptsioonivastast võimekust ja tõhustada kahe riigi vahelist korruptsioonivastast koostööd. Seminaridel ja töötubades osales kokku 68 ametnikku Moldova Korruptsioonivastase Keskusest (NAC), TI Moldova allorganisatsioonist, prokuratuurist, Moldova riigikontrolli funktsiooni täitvast asutusest (Curte de Conturi) ja Moldova Siseministeeriumist.

Mõlemas riigis selliste projektide läbiviimine on olnud Eesti osalistele kindlasti huvitav. „Meile on olnud tähtis olla selline vahelüli, sest Eestil on olnud palju edasi anda. Me ise ilmselgelt ei teadvusta seda endale, aga Eesti on olnud edukas - kui ühel hetkel tuli valida erinevate teede vahel, suutis Eesti minna seda n-ö ühiskonnale helgemat teed. See ei ole olnud igal pool nii ja seda on näha, millised on kehvamate valikute tagajärjed inimestele,“ räägib Jaakkola, kes osales nii Gruusia kui Moldova projektis.

Järgmise aasta alguses, 24.-25. jaanuaril külastasid Moldova vabaühenduste ja riigiasutuste esindajad projekti „Moldova vabaühenduste korruptsioonivastase võimekuse parandamine“ raames Eesti korruptsioonivastase tegevusega hõlmatud asutusi – nii kohtuti näiteks Riigikontrolli ja Rahandusministeeriumi ekspertidega. Projekti raames oli kavas ka korraldada Moldovas koolitus, kus keskenduti riigihangete läbipaistvusele ja läbipaistvust suurendavatele e-lahendustele.

Eesti korruptsioonivastase tegevuse kogemust on tutvustatud paljudele teistele riikidele ja külalised on ühingul olnud üle terve Euraasia – Soomest Türgini ja Suurbritanniast Jaapanini. Näiteks 2015. aastal kohtusid Korruptsioonivaba Eesti esindajad Soome Justiitsministeeriumi esindajatega, sest viimastel oli huvi selle vastu, kuidas toimib korruptsiooniennetus Eestis. Paar kuud hiljem külastas Korruptsioonivaba Eestit hoopis kaugem külaline – Jaapani teadur Eiji Oyamada, kes külastas Jaapani valitsuse ülesandel erinevaid Euroopa TI osakondi, et uurida, kas Jaapanis tuleks uuesti läbi viia korruptsioonivastase võimekuse uuring. Samuti kohtuti sel aastal Norra

diplomaatidega suursaatkonnas ja Soome-Eesti Kaubanduskojaga. 2017. aastal külastasid Korruptsioonivaba Eestit Ukraina korruptsioonivastaste asutuste kommunikatsioonijuhid, kellele tutvustati, kuidas käib Eestis korruptsioonivastane huvikaitse. 2018. aastal kohtuti taas moldovlastega ja lisaks veel Eestis Churchill *Fellowshipi* raames õppereisil olnud Austraalia õiguskaitse terviklikkuse komisjoni korruptsiooniennetuse ja teabeanalüüsi direktoriga.

Kokkupuuted teiste Transparency Internationali organisatsioonidega on tihedad. Korruptsioonivaba Eesti liikmed on aktiivselt osalenud TI kohtumistel, mis on läbi aastate aset leidnud näiteks Balil, Kreekas, Saksamaal, Malaisias, Panamas, Taanis ja mitmetes teisteski riikides. Lisaks on osa võetud ka rahvusvahelistel korruptsioonivastastel konverentsidel (IACC), mis on samuti olnud heaks võimaluseks teiste riikide esindajatega kontakti hoida. Korruptsioonivaba Eesti on ka ise käinud teiste TI organisatsioonide juures. Nii külastati 2015. aasta novembris TI Suurbritannia ühingut, et tutvuda nende kaitseuuringute ning tervishoiu ja ravimitööstuse uuringutele keskendunud rahvusvahelisi programme. Samas osaleti ka TI Suurbritannia ettevõtete korruptsioonivastase foorumi kohtumisel. 2018. aastal osaleti TI Läti töötoas Riias.

7. TULEVIKUVAATED

Korruptsioon on keeruline probleem ja võitlus korruptsiooniga ei ole samuti kergemate killast. Sellest hoolimata võib taasiseseisvunud Eesti korruptsioonivastast tegevust üsnagi edukaks nimetada, kui võrrelda seda teiste endiste sotsialismileeri riikidega. Kui Korruptsioonivaba Eesti 20 aastat tagasi loodi, oli ühiskond hoopis teistsugune ja korruptsiooni tolereeriti märksa rohkem. Agu Laiuse sõnul on ühiskond absoluutsest nullist ja korruptsiooni meie kultuuri osana tunnistamisest jõudnud selleni, et demokraatlikus ühiskonnas on korruptsioon äärmiselt halb nähtus. Ühingu esimesed suuremad eesmärgid – tõsta avalikkuse teadlikkust ja luua ühisrinne korruptsiooni vastu seismisel – on tänaseks päevaks täide läinud. „Need algselt püstitatud eesmärgid, et selline ühing toimetab, seda asja tähtsustatakse, selle asjaga hakatakse Eesti riigis tegelema, on saavutatud,“ kinnitab Agu Laius.

Ajaga kaasas käimiseks muudeti kusjuures 2018. aastal ühingu põhikirja, mille tagajärjel on Korruptsioonivaba Eesti eesmärk mitte enam võidelda korruptsiooni vastu, vaid seda ennetada. Nii mitmelegi liikmele pole võõras diskussioon selle üle, kas „korruptsioonivaba“ pole ühingu nimes mitte enam eksitav – tegeletakse igapäevaselt ju ikkagi peamiselt läbipaistvuse tõstmisega. Kuigi rahvusvahelise võrgustiku Transparency Internationali nime ülevõtmine väljendaks valdkondlikku ja temaatilist suundumust paremini kui praegune nimi, on Korruptsioonivaba Eesti nõ bränd ja maine siiski Eestis piisavalt tuntud, et nimemuutus pole veel tõsiselt arutluse alla võetud.

Edusammudest hoolimata jäävad Korruptsioonivaba Eesti liikmed ka realistideks ega usu, et korruptsiooni täielik väljajuurimine võiks üldse võimalik olla. „Korruptsiooni välja me ei juuri. See on ikka selline tuha all lõõmav asi ja kui tuleohutus unarusse jätta, siis küll ta kusagil lõõmama hakkab,“ räägib Elsa Leiten. „Panime küll kõlava nime – Korruptsioonivaba Eesti –, aga on selge, et absoluutset korruptsioonivabadust ei ole veel kuskil saavutatud ja kunagi ikka kerkivad mõned tõsised korruptsioonijuhtumid esile, rääkimata väiksematest,“ selgitab Agu Laius.

„Korruptsioon jääb alati. Isegi kõige korruptsioonivabamates riikides maailmas, Uus-Meremaal või Soomes, on alati mingisugune probleem. Täiesti korruptsioonivabaks ei saa ükski ühiskond. Kuritegevus jääb alati,“ räägib Asso Prii. „Nii nagu varastatakse ja röövatakse, nii leidub ka ametnikke, kes varastavad riigilt. Mõne üksiku ametniku puhul on käivitavaks teguriks see, et on võimalik omakasu teenida,“ nendib Steven-Hristo Evestus.

Prii usub, et küsimus on selles, kas korruptsioon on ühiskonda läbiv või mitte ja kas seda tolereeritakse või mitte. „Ma tahaksin näha ühiskonda, kus on selgelt nähtav suhtumine, et korruptsioon on asi, mida ei saa ega tohi tolereerida,“ räägib Jaanus Tehver. „Ühiskond ei muutu ühelgi hetkel ideaalseks – see on utoopia. Kuhu ühiskond saab areneda, on just nimelt see, et muutuvad hoiakud nende ebameeldivate nähtuste suhtes. Need ei jäta ühiskonda selle laias tähenduses ükskõikseks ja võimaldavad selgelt aru saada, et korruptsioon on midagi sellist, mida me ei pea loomulikuks.“

Korruptsioonivaba Eesti töö hoiakute ja väärtustega jätkub ka tulevikus. „Ma arvan seda, et kümne aasta pärast ei saa öelda, et eetika ja väärtustega, mis on korruptsioonivastase võitluse alusvundament, on piisavalt tegeletud, et nad on kõigile selged ja edaspidi võibki muretult edasi minna,“ usub Evestus. „Inimeste eetikat ja väärtusi on väga raske muuta. Ma loodan, et tulevikus on ühiskond rohkem avatud probleemidest rääkima,“ loodab Leiten. „Neid teemasid ja projekte, läbi mille oleks ühingul võimalik laiemas pildis ühiskonna hoiakuid, suhtumisi ja arusaamasid muuta, on iseenesest päris palju,“ räägib Piret Kustasson.

„Kui ma mõtlen, kuidas meie elu on muutunud viimase kümne aasta jooksul, siis see on kindlasti parem ja miks ta ei peaks järgmise kümne aasta jooksul minema aina paremaks ja korruptsioon vähenema? Ma usun küll sellesse,“ on Jaan Vare optimistlik. „Ma usun, et me oleme veel eesrindlikum riik, mida loodetavasti tuuakse näiteks – aga vaata, nemad Eestis saavad ilma korruptsioonita, kuidas meie siis ei saa?“ Sellist helesinist pilti tulevikust varjutavad aga mitmedki mustad pilved – Eesti oli hiljuti maailma ajaloo suurima rahapesuskandaali keskmes, Piirideta Reporterid viibutavad näppu Eesti vanima ajalehte suunas, sest mitmed seal toimuvad protsessid ei ole vabale ajakirjandusele omased, ning riiklikud programmid ei ole alati need, mida neil välja lastakse näida, toob Vare paar näidet. „Ma ei ole väga optimistlik nende protsesside osas, mis maailmas tervikuna toimuvad ja on selge, et mida väiksemaks muutub sidusus ühiskonnas, seda suuremaks muutub korruptsiooniprobleem. Seda on juba praegu näha,“ on Aive Pevkur kindel.

„Korruptsioonivastane tegevus võiks Eestis kümne aasta pärast välja näha selliselt, et ühiskond taunib veel enam ebaausust ja korruptsiooni ning meie avalik ja erasektor on kasutusele võtnud korruptsiooniriskide maandamiseks vajalikud meetmed. Kõik asutuste ja ettevõtete juhid seisavad igapäevaselt selle eest, et nende juhitava organisatsioonis lähtutakse ausatest põhimõtetest ja eetilistest väärtustest ning töötavad ise igapäevaselt, et riske maandada. Õiguskaitse tegeleb eelkõige nendega, kes tahtlikult reegleid rikuvad. Poliitikud seisavad ausa ja läbipaistva poliitikakujundamise eest ning korruptsioonivastane tegevus on strateegiliselt oluline valdkond, millele riigis jätkusuutlikult ja järjepidevalt riigiüleselt panustatakse,“ võtab Mati Ombler kokku selle, milline võiks Eesti kümne aasta pärast ideaalis välja näha.

Vajadus Korruptsioonivaba Eesti järgi jääb tõenäoliselt pikkadeks aastateks. „Selline ühiskonna valvekoer peaks olema,“ usub Pevkur. „Kümne aasta pärast oleks Korruptsioonivaba Eesti võib-olla mingil viisil info- ja kompetentsikeskus, kelle käest küsitakse nõu ja kes jagab häid materjale, kui keegi tahab asja paremaks teha,“ toob Pevkur välja ühingu ühe tulevikuvaate. Agu Laiuse mõtted liiguvad sarnases suunas – Korruptsioonivaba Eesti võiks olla ühing, kes järjekindlalt tegutseb koolitamiste, nõustamiste ja tähelepanu juhtimisega, hoiab teemat päevakorras ja osaleb väga kindlatel alustel, sh ka rahastatuna riigi poolt nendes korruptsioonialase seadusandluse ja tegevuskavade ettevalmistamisel ning nende elluviimise jälgimisel.

„Korruptsioonivaba Eesti võiks ideaalis olla ühing, mille osas suur osa ühiskonnast teab, et ta on olemas, ja ühing, mis on jätkusuutlik. Kui need kaks asja on täidetud, siis on kõik hästi,“ võtab Tehver peamised Korruptsioonivaba Eesti tulevikuvaated kokku.

Piret Kustasson toob välja aga kõige olulisema: „Peaasi on see, et inimestel on sära silmas ja nad ära ei väsi, sest iga sellise MTÜ taga on tegelikult inimesed.“ Inimesed on alati olnud Korruptsioonivaba Eesti tugevus. Oma kahekümne tegevusaasta jooksul on ühing suutnud korruptsioonivastasesse tegevusse kaasata usumatult pühendunud ja motiveeritud inimesi, kes soovivad luua Eestit, mis oleks aus ja läbipaistev, edumeelne ja läänelikke väärtuseid järgiv ning kus oleks kõigil hea elada.

Eesti areng Transparency Internationali korrupsioonitaju indeksis 1998-2019			
Aasta	Riike indeksis	Koht	Indeksi tulemus
1998	85	26	5,7
1999	99	27	5,7
2000	90	27	5,7
2001	91	28	5,6
2002	102	29-30	5,6
2003	133	33-34	5,4
2004	146	31-33	6,0
2005	158	27	6,4
2006	163	24-25	6,7
2007	180	28	6,5
2008	180	27	6,6
2009	180	27-29	6,6
2010	178	26	6,5
2011	183	29	6,4
2012	176	32	64
2013	177	28	68
2014	175	26	69
2015	168	23	70
2016	176	22	70
2017	183	21	71
2018	180	18	73
2019	183	18	74

